

ISSN 2544-9338

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SOCIAL SCIENCE

RS Global

Scientific Edition

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SOCIAL SCIENCE

5(17), August 2019

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss

Chief editor

Issakova Sabira

Professor, Doctor of Philology,
The Aktyubinsk regional state university of K. Zhubanov, Kazakhstan

Editorial board:

Kolesnikova Galina

Professor,
Taganrog Institute of Management and
Economics,
Russia

Utebaliyeva Gulnara

Doctor of Philological Science,
Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan

Uzilevsky Gennady

Dr. of Science, Ph.D.,
Russian Academy of National Economy
under the President of the Russian
Federation

Krokhmal Nataliia

Professor, PhD in Philosophy,
National Pedagogical Dragomanov
University, Ukraine

Yarychev Nasrudi

Doctor of pedagogical sciences,
Candidate of philosophical sciences
Chechen state university
Grozny, Russia

Karimov Bakhtiyor

Professor, Doctor of Science,
Tashkent State Technical University named
after Abu Rayhon Beruniy, Uzbekistan

Sas Nataliia

Associate professor, Doctor of
Pedagogical Sciences,
Poltava National V. G. Korolenko
Pedagogical University, Ukraine

Mirza Natalya

Higher Doctorate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Karaganda
State University of E.A. Buketov, Kazakhstan

Mammadov Oruj

Ph.D. in Law,
The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of
Azerbaijan

Paramonova Svetlana

Ph.D. in Criminal Law,
Marie Curie Scholar / Senior Researcher
at Zagreb University, Law Faculty,
Croatia

Mazbayev Ordenbek

Doctor of Geographical Sciences,
Professor of Tourism,
Eurasian National University named after
L.N. Gumilev, Kazakhstan

Orehowskyi Wadym

Doctor of historical sciences,
Chernivtsi Trade-Economic Institute
Kyiv National Trade and Economic University,
Ukraine

Publisher –
RS Global Sp. z O.O.,
Warsaw, Poland

Numer KRS: 0000672864
REGON: 367026200
NIP: 5213776394

Publisher Office's address:
Dolna 17,
Warsaw, Poland,
00-773

Website: <https://rsglobal.pl/>
E-mail: editorial_office@rsglobal.pl
Tel: +48 226 0 227 03

DOI: 10.31435/rsglobal_ijitss
OCLC Number: 1036501433
Publisher - RS Global Sp. z O.O.
Country - Poland
Format: Print and Electronic version
Frequency: monthly
Content type: Academic/Scholarly

CONTENTS**PEDAGOGY**

- Петрук В. А., Гречановська О. В., Сабодош Ю. Г.*
ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ТЕХНІЧНИХ ЗВО..... 3
- Бабаева З. С.*
ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ НА ОСНОВЕ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛИЗА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ..... 8
- Юзликеев Ф. Р.*
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ КОНСТРУИРОВАНИЯ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА..... 12
- Айтпаева Алмагуль Карекбаевна*
СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ПРОБЛЕМНО-ДИАЛОГОВОМ ОБУЧЕНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ АРТ-ТЕРАПИИ..... 17

PHILOLOGY

- Shuhrat Kuchimov, Nilufar Ochilova*
DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL AND NATIONAL LANGUAGES..... 21

PHILOSOPHY

- Прокопович Л. В.*
ТЕАТРАЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ МУЗЕЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ..... 25

SOCIOLOGY

- Дзвінчук Д. І., Лютий М. О., Лютий О. В., Петренко В. П.*
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ І ПОШИРЕННЯ ОСНОВ МОРАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА В ПРАКТИЦІ ВІТЧИЗНЯНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І АДМІНІСТРУВАННЯ..... 31

MANAGEMENT AND MARKETING

- Оксана Швед*
ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ПІДПРИЄМСТВ РЕАЛІЗАТОРІВ ГАЗУ... 39

PEDAGOGY

ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ТЕХНІЧНИХ ЗВО

Петрук В. А., док.пед.н., професор
Гречановська О. В., к.пед.н, доцент
Сабадош Ю. Г., аспірант

Україна, Вінниця, Вінницький національний технічний університет

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6615

ARTICLE INFO

Received 10 June 2019
Accepted 22 August 2019
Published 31 August 2019

KEYWORDS

innovative technologies,
interactive technologies,
pedagogical innovations,
psychological and pedagogical
testing, motivation, level of
communication, creativity.

ABSTRACT

The article deals with the problems of introduction and perception by students of innovative technologies in the process of studying humanities, fundamental and special disciplines in technical institutions of higher education. The essence of the concept of "pedagogical innovations" is revealed. The author proposes a methodology for conducting preliminary student surveys, which will help in the future planning of classes using innovative technologies. The basis of the survey is psychological and pedagogical tests and conversation with students. Based on such surveys, the authors determine students' motivation to study disciplines, determine the level of communication, and determine the self-esteem of creative potential. Test results are represented by statistics and a comparative histogram. Presentation results allow you to get acquainted with the needs of students while studying in a technical institution of higher education.

Citation: Петрук В. А., Гречановська О. В., Сабадош Ю. Г. (2019) Pidkhody do Vprovadzhennia Innovatsiinykh Tekhnolohii v Osvitnii Protse Tekhnichnykh ZVO. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 5(17). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6615

Copyright: © 2019 Петрук В. А., Гречановська О. В., Сабадош Ю. Г. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Прогрес та швидкий розвиток технологій не можливий без удосконалення та нових підходів в освіті до формування фахівців. Модернізація освітнього процесу вищих навчальних закладів потребує впровадження інноваційних технологій та вірного їх застосування. Особливо ретельного підходу до їх впровадження потребують дисципліни в технічних ЗВО, які не є профільними та, зазвичай, не є пріоритетними у майбутніх інженерів – це гуманітарні та фундаментальні дисципліни. Гуманітарні знання є важливою ланкою, яка пов'язує інженерний світ та суспільство, що є запорукою безпеки всього людства, тоді як фундаментальні знання – є платформою для вивчення технічних дисциплін.

Сучасна професійна освіта, має сформувати високого професіонала, який би водночас був патріотом, висококультурною людиною, освоїв весь спектр гуманітарної культури. Там, де глобалізаційні процеси розростаються всупереч гуманітарним і національним пріоритетам, виникають суспільні катаклізми та збурення. Саме гуманітарні цінності є сутнісною ознакою соціальності, людяності, цивілізованості, без них людство не може існувати. Переживаючи будь-які кризи, спади, зіткнення, людство завжди повертається до гуманітарних пріоритетів як до єдиного духовного стержня, основи свого буття. Освіта має відреагувати на це першою [1]

Зміст гуманітарної підготовки є чітко окреслене коло знань, умінь, навичок, компетенцій, якими оволодіває студент шляхом навчання у ЗВО або самостійно з гуманітарних

дисциплін. Він містить систему наукових знань про людину, суспільство, людське мислення, культуру та практичних умінь і навичок, необхідних для життєдіяльності людини [2]. Тому, для засвоєння гуманітарних та фундаментальних знань впровадження інноваційних технологій є вельми необхідним, але ще більш важливим є визначення, які саме інновації потрібно впроваджувати при викладанні тих чи інших не профільних дисциплін, щоб зацікавити студентів у їх вивченні та бажанні самостійно працювати над удосконаленням цих знань.

Педагогічні інновації – це процес становлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, котрий оптимізує досягнення її мети; результат процесу впровадження нового в педагогічну теорію і практику, що оптимізує досягнення освітньої мети. Інноваційна педагогічна діяльність полягає у розробці, поширенні чи застосуванні освітніх інновацій. Інноваційна освітня діяльність проводиться на рівні навчального закладу, регіональному та всеукраїнському [3, с. 10].

Проблемами технологізації, інновацій та інтерактивних технологій в освітньому процесі цікавилися багато вчених різних наукових сфер та різних країн. Свої дослідження для розкриття та удосконалення даного питання присвятили роботи такі науковці: І. Богданова, С. Вітвицька, Р. Гуревич, О. Гречановська, І. Дичківська, О. Дубасенюк, Э. Зеєр, М. Кларин, А. Коломієць, М. Левина, С. Наход, С. Ніколаєнко, В. Олексенко, В. Петрук, О. Пехота, О. Пометун, Г. Селевко, С. Сисоєва, В. Тушева, М. Фіцула, Д. Чернілевський, В. Химинець та інші.

Основними поняттями інноваційних технологій виділяють: нестандартні уроки; індивідуальна робота; контроль і оцінка навчальних досягнень учнів (через контрольні роботи, тести, завдання, робочі зошити і т. ін.); кабінетне, групове і додаткове навчання; факультативи за вибором учнів (поглиблюють знання); проблемне і модульне навчання; запрошення вчених, діячів культури, мистецтва на уроки; економізація і екологізація освіти; науковий експеримент при вивченні нового матеріалу; застосування досягнень техніки (від діапозитивів, через фільми, магнітофони, телевізори до навчання з допомогою комп'ютерів, комп'ютерні аудиторії, радіо- і телепередачі та «Інтернет-системи», мультимедійні технології тощо); нові підходи до формування навчальних планів [4].

Результати дослідження. Розглядаючи різноманіття інноваційних технологій навіть досвідченому викладачу не завжди легко визначитися у виборі. Під час підготовки до заняття, основним критерієм має слугувати вибір такого підходу, який буде найефективнішим для засвоєння знань та мотивації їх подальшого самостійного опанування. Тому ми пропонуємо проведення попереднього опитування студентів, яке допоможе в подальшому планувати заняття з використанням інноваційних технологій.

Нами впродовж багатьох навчальних років, шляхом: анкетування; опитування; психолого-педагогічних тестувань, що були проведені на початкових заняттях визначалась ефективність різноманітних інноваційних технологій та відбувалось їх випробування під час вивчення гуманітарних та фундаментальних дисциплін. Головною початковою метою було визначення мотивації до вивчення цих дисциплін. Крім того, виявлення адекватної самооцінки (для корекції отриманих статистичних даних анкетування), рівня комунікації, толерантності, здатності до креативності.

Для визначення мотивації студентів до навчальної діяльності нами використано методику «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі» (Т. Н. Ільїна), яка має три показники: придбання знань; оволодіння професією; отримання диплому. Спираючись на це, ми розглядаємо мотивацію до вивчення гуманітарних та фундаментальних дисциплін в технічному ЗВО за такими показниками: придбання знань – студент зацікавлений та має бажання отримувати без виключення всі знання, які йому надає навчальний заклад; оволодіння професією – бажання вивчати лише спеціальні дисципліни; отримання диплому – студенти, яким байдуже до отримання знань з будь-якого предмету – технічних, фундаментальних чи гуманітарних дисциплін.

Наведемо приклад дослідження на базі Вінницького національного технічного університету зі студентами першого курсу бакалаврату факультету комп'ютерних систем і автоматики (ФКСА). У педагогічному експерименті прийняло участь 148 першокурсників 2015, 2017 років, тестування виявило: придбання знань – 17%; оволодіння професією – 41%; отримання диплома – 42%. Отже, більша частина студентів не спрямована на вивчення дисциплін не за спеціальністю.

Дані результати свідчать про те, що традиційні, академічні методи навчання, без мети збудження інтересу студентів до опанування цих дисциплін може призвести навіть до негативних результатів, таких як припинення відвідування занять, зниження успішності і т.д.

Багаторічний досвід створення, впровадження та корекції відповідно до сучасних умов у освіті інноваційних методів навчання в навчальний процес фундаментальних та гуманітарних дисциплін у технічному ЗВО (метод проектів із подальшим публічним виступом; прес-конференції; диспути, ігрові форми та інші) підтверджує їх ефективність у досягненні мети розвитку вмотивованості першокурсників до їх опанування [5], [6], [7].

Гуманітарні знання, на протигагу технічним знанням, потребують від студента вміння та навичок спілкування, вміння висловлювати власну думку базуючись на отриманих раніше знаннях.

Спілкування – складний багатоплановий процес встановлення контактів між людьми та групами, породжений потребами спільної діяльності і включає в себе комунікацію (обмін інформацією), інтеракцію (обмін діями) і соціальну перцепцію (сприйняття і розуміння партнера), тоді як комунікацію розглядають як духовно-психологічний бік процесу людського спілкування, що характеризується як сутністю (обмін інформацією, сприймання і розуміння), так і формами психологічного контакту і впливу (вербальне-невербальне, безпосередньо-опосередковане тощо) [8].

Отже, важливим для впровадження інноваційних технологій навчання є визначення рівня комунікації студентів. Для цього ми використали методика «Діагностика комунікативних властивостей особистості» [8]. Ця методика допомогла визначити не лише рівень комунікативних властивостей, а й рівень самооцінки під час спілкування.

Запропонована методика має три рівні: 1 рівень – характеризує людину як товариську, яка отримує задоволення від спілкування з близькими та незнайомими людьми; цікава у спілкуванні, яку друзі та знайомі цінують за вміння вислухати та дати слушну пораду. Але є небезпека переоцінити свої можливості та бути занадто балакучим. Тобто, в залежності від набраних балів, можна також діагностувати рівень самооцінки, яка по даній шкалі коливається від адекватної до завищеної самооцінки.

Другий рівень характеризує особистість, яка є в міру товариська, але зазнає деяких труднощів у спілкуванні, має мало друзів, не завжди може знайти спільну мову із незнайомими людьми; в розмові буває нестримана, роздратована, неврівноважена. Такій особистості не завадило бути щирішим, уважнішим та впевненішим у собі. Це свідчить про адекватну з тенденцією до заниженої самооцінки.

Третій рівень є притаманним людям сором'язливим, замкнутим у собі, мовчазних у компанії, які віддають перевагу самотності, а не компанії. Такій людині сором'язливість та критичне ставлення до своїх знань та вмінь заважає висловлювати власну думку, вести диспут на рівних, бути цікавим співрозмовником. Їй недостатньо щирості у суперечках, тому необхідно розвивати й удосконалювати навички спілкування. Що також може свідчити про занижену самооцінку.

Результати тестування виявилися наступними: 1 рівень – 38%; 2 шкала – 51%; 3 шкала – 11%. Це свідчить про те, що у більшості студентів є проблема вести конструктивний диспут та діалог, вільно спілкуватися з малознайомими людьми, роздратовуються під час суперечки чи диспуту, недостатньо навичок у спілкуванні. В цьому випадку може зіграти також роль ряд факторів, таких як недостатня адаптація в колективі та навчальному закладі (перші курси ще не є адаптованими до нового для них середовища), специфіка професії (більше часу проводять за комп'ютерами та іншими гаджетами, що призводить до обмеження в комунікації), вікові особливості. Ці фактори викладачі мають враховувати під час вибору методики проведення занять. Наприклад, проведення диспуту на занятті не буде мати ніякого ефекту і може призвести або до абсолютної байдужості і не бажанні приймати участь у занятті, або до деструктивної суперечки.

Наш досвід показує, що необхідно поступово вводити студентів у тему і зацікавлювати їх діалогом. Це може бути заняття-тренінг, на якому студенти будуть почувати себе більш вільними та розкутими, де можуть висловлювати власну думку без примусу. Також можна використовувати ігрові форми, які будуть розроблені саме для цих студентів з урахуванням їх особливостей у спілкуванні.

Формування фахівця будь-якої сфери вимагає не лише знань, а в першу чергу креативного та творчого підходу до вирішення професійних чи життєвих ситуацій.

Психологічне вивчення механізмів і закономірностей творчості показує, що всі риси-якості людини як особистості та індивідуальності, потрібні для творчої діяльності,

розвиваються, а точніше – «виросуються», у процесі навчання та опанування структурною динамікою її поетапного становлення. До того ж така діяльність доступна кожній людині, що головним чином зумовлено її працелюбством і самоосвітою [9].

Творчість, як вид активності припускає включення мотивації суб'єкта та тих способів представлення реальності, якими він володіє. Тому під час визначення творчості, у пошуку її провідних складових недостатньо обмежуватися операційним рівнем розвитку проблеми. Звернення до рівня цілісної діяльності дає змогу розглядати творчий процес як специфічний вид діяльності, як активність суб'єкта [10]. Тобто, ми можемо проаналізувати, що творчість є мотиватором для особистості та вимагає самостійного підходу базуючись на раніше здобутих знаннях.

Для визначення творчого потенціалу ми використали тест на визначення самооцінки творчого потенціалу особистості (Козляковський П. А.). У тесті є три рівні визначення творчого потенціалу, де перший рівень визначає значний творчий потенціал, який дає багатий вибір творчих можливостей. При можливості реалізації своїх здатностей особистості доступні найрізноманітніші форми творчості. Другий рівень – дозволяє творити але присутні бар'єри і найнебезпечніший з них – страх, особливо якщо є спрямування на успіх. Страх осуду за нове, незвичну для інших поведінку, погляди, почуття заковують творчу активність та призводять до деструкції творчості. Третій рівень визначає недооцінення особистістю своїх можливостей, відсутність віри у свої сили, що призведе до думки, що особистість не здатна до творчості, пошуку нового.

За результатами нашого тестування отримано дані: 1 рівень – 29%; 2 рівень – 57%; 3 рівень – 14%. Висновок: для більшості студентів розкриття творчого потенціалу є бажаним, але є перепони які не дають можливості це зробити без допомоги викладача. Позбавити страху, невпевненості, стереотипів та сприймати самий неймовірний результат як результат – мета викладачів усіх дисциплін, які працюють з першокурсниками. Тому для розвитку творчості можна впроваджувати будь які інноваційні технології. Але потрібно зауважувати навіть на поодинокі випадки, наприклад, коли у студента перепоною для творчості є занижена самооцінка, при розробці заняття це потрібно брати до уваги, щоб не спровокувати у такого студента, ще більші проблеми із самооцінкою. Тобто, намагатися не проводити занять-змагань, де кожен може себе проявити, а більше уваги привернути до занять, де є командна робота.

Впровадження нових створених інтерактивних технологій дисциплін, що відповідають сучасним умовам для фундаментальних («Вища математика»), гуманітарних («Історія української культури», «Іноземна мова») вимагає аналізу їх ефективності. Нами постійно ведеться моніторинг думок студентів, одним з запитань є: «На вашу думку, на що потрібно звернути увагу викладачеві, під час підготовки інтерактивного заняття?». Крім того ми намагаємось мати інформацію щодо вище зазначених даних і зі спеціальних дисциплін. Для прикладу подано порівняльну гістограму результатів дослідження 2017 року.

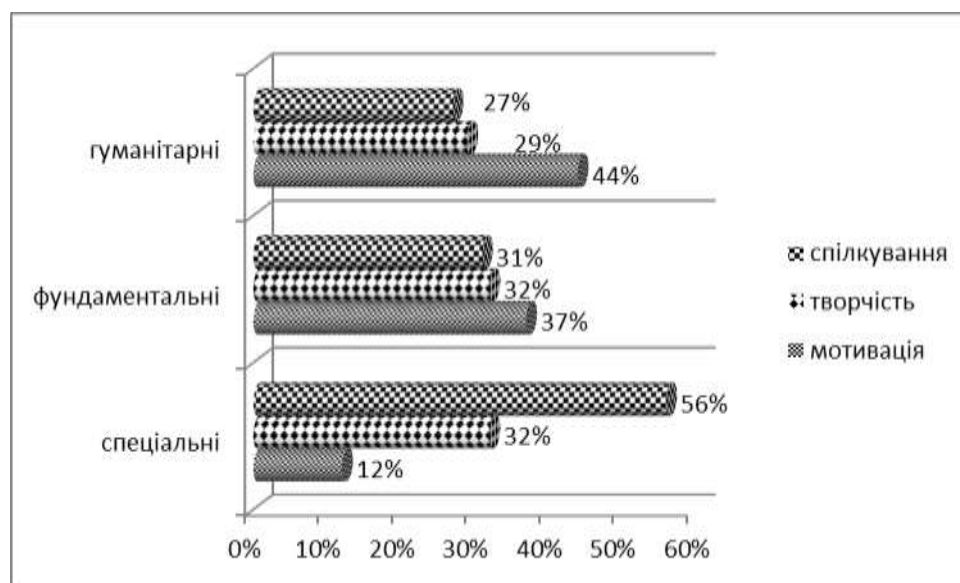

Рис. 1. Порівняльна гістограма опитування студентів.

Отже, побачимо, що збільшення спілкування на заняттях студенти потребують на дисциплінах із спеціальності. За висловами студентів, такі дисципліни мало несуть у собі діалогічний чи дискусійний характер. Зазвичай, це завдання від викладача, яке студент має виконати або традиційне пояснення навчального матеріалу. При цьому лише 32% респондентів вважають, що замало завдань, які виражають в повній мірі їх творчий потенціал і 88% студентів вважають, що мотивувати на заняттях із спеціальних дисциплін не потрібно, адже це є їх профіль і вони мають їх вивчати, навіть якщо заняття проходить не цікаво.

Фундаментальні дисципліни не є профільними але вони відіграють важливе значення для формування професійності в майбутніх інженерів, адже багато спеціалізованих дисциплін базується на фундаментальних, особливо на дисципліні «Вища математика». Отриманні нами дані виявилися такими: спілкування (31%) і творчість (32%) – майже однаковий відсоток студентів вважають, що збільшення спілкування на заняттях та завдань на розвиток творчого потенціалу буде мати кращий ефект, ніж проведення традиційних занять, хоча більша частина респондентів вважають, що таку дисципліну як «Вища математика» не можливо проводити із застосуванням інтерактивних технологій. Звернути увагу викладачеві фундаментальних дисциплін потрібно на мотивацію, так вважає 37% студентів, і розглядають вивчення фундаментальних дисциплін в технічних закладах вищої освіти не обов'язковим.

Якщо розглянемо гуманітарні дисципліни, то значний відсоток респондентів вважають, що недостатня мотивація до їх вивчення (44%). Під час бесіди з'ясувалося, що одним із мотиваторів були іспити, але на даний момент, коли іспити замінили на заліки і це не впливає на стипендію, то мотивації вивчати ці дисципліни, особливо самостійно, зникла взагалі. Також студенти вважають, що більш цікавими для них будуть ті заняття, які мають проходити не стандартно, тобто із застосуванням інтерактивних технологій. Не значний відсоток студентів (27%) вважають, що під час викладання гуманітарних дисциплін потрібно більше уваги звертати на спілкування, тобто, більшість занять має проходити в безпосередньому спілкуванні викладача із студентами, між студентами собою. Також 29% респондентів мають бажання більше проявляти свій творчий потенціал на заняттях гуманітарного циклу.

Висновки. Сучасні студенти розглядають і готові сприймати освітній процес через призму інноваційних підходів. Основним етапом у підготовці до занять для викладачів, що працюють з першокурсниками є ознайомлення із потребами студентів, що дасть змогу зорієнтуватися у виборі педагогічних технологій для збудження інтересу, мотивації вивчення дисциплін фундаментального та гуманітарного циклу, які важливі не менше ніж спеціальні для майбутньої конкурентоспроможності на ринку праці для майбутнього фахівця з вищою технічною освітою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенко, І Передборської. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 329с.381, с.21
2. Вознюк О. М. Формування системи гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вознюк Оксана Миколаївна. – К., 2004. – 262 с., с. 154
3. Гуревич Р.С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко ; за ред. Гуревича Р. С. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. – 348 с.
4. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність / В.В. Химинець. – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2007. – 364 с
5. Петрук В.А. Формування базового рівня професійної компетентності у майбутніх фахівців технічних спеціальностей засобами інтерактивних технологій: *монографія* /В.А. Петрук - Вінниця, ВНТУ, 2011.- 285 с.
6. Петрук В.А. Адаптація першокурсників до навчання у вищих технічних закладах освіти: *монографія* /В.А. Петрук, В.Ю. Лесовий - Вінниця, ВНТУ, 2017.- 144 с.
7. Гречановська О. В. Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Монографія*. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – 437 с.
8. Зелінська Т. М., Михайлова ІВ., Демерс А. Е. Практикум із соціальної психології: Навч. посібн. – К.: Каравела, 2014. – 232, с. 38
9. Альтшуллер Г. С. Жизненная стратегия творческой личности / Г.С. Альтшуллер, И. М. Верткин // Как стать еретиком. – Петрозаводск : Каремия, 1991. – с. 27
10. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент : монографія / В. М. Ямницький. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2006. –367с., С. 65-66

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ НА ОСНОВЕ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛИЗА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

*Бабаева З. С., старший преподаватель кафедры русского языка и методики преподавания
Ташкентский государственный педагогический университет, Узбекистан*

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6616

ARTICLE INFO

Received 14 June 2019
Accepted 17 August 2019
Published 31 August 2019

KEYWORDS

methods, educational
technology, pedagogical
imagination, pedagogical
skills, pedagogical tact,
teaching aids,
educational process.

ABSTRACT

The article raises the problem of assessing the level of pedagogical skills of the teacher. According to the author, each teacher can make to the existing educational technology of teaching students of a certain discipline their own scientifically based necessary corrections on the results achieved, which are specific changes that have occurred not only with the students themselves, but also in relations between students and the teacher.

Citation: Бабаева З. С. (2019) Pedagogicheskoe Masterstvo Prepodavatelya v Uchebnom Processe na Osnove Kompleksnogo Analiza Obrazovatel'nyh Tekhnologij. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 5(17). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6616

Copyright: © 2019 Бабаева З. С. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Сегодня существует мнение, что педагогическая наука представляет собой определённый вид искусства. Однако искусство сильно далеко не каждому человеку, а лишь тому мастеру, который владеет своим делом, и обладающему определёнными навыками и способностями. К сожалению, не все современные преподаватели способны обладать необходимым педагогическим мастерством, но, тем не менее, каждый способен овладеть педагогическими технологиями. Таким образом, овладеть педагогической наукой – значит стать отличным преподавателем, ведь «хорошая, научно обоснованная технология обучения и воспитания – это и есть педагогическое мастерство» [1, с.52].

Как мы можем видеть, образовательная технология тесно взаимосвязана с таким умением преподавателя как *педагогическое мастерство*. А совершенное владение образовательной технологией и есть то искомое педагогическое мастерство. Кроме того, педагогическое мастерство, является высшим уровнем владения образовательной технологией, при этом, не ограничиваясь только операционным компонентом. И одна и та же технология спокойно может осуществляться разными преподавателями, с проявлением у них профессионализма и педагогического мастерства, основанного на реализуемой технологии обучения.

Однако вправе задаваться вопросом о том, что же собой представляет искомая нами научно обоснованная технология обучения? В данном случае отвечаем, что:

- во-первых, технология обучения построена на научно-теоретическом анализе деятельности студентов – будущих специалистов, с отбором тех знаний, умений и навыков, которые будут им необходимы в их профессиональной деятельности;

- во-вторых, анализ и чёткий отбор учебной информации, а именно содержание учебно-методического материала, предназначенного для обучения студентов с контролем его усвоения;

- в-третьих, анализ средств педагогической коммуникации, а именно – учебники, учебные пособия и методические указания к ним;

- в-четвёртых, выбор специальных форм, методов и средств обучения, воспитания и развития студентов с конкретизацией деятельности, как преподавателя, так и студентов.

Сегодня также очень важным моментом является и то, чтобы каждый преподаватель смог вносить в существующую образовательную технологию обучения студентов определённой дисциплины свои научно-обоснованные необходимые коррективы, которые должны зависеть:

- от набора студентов в вузе;

- учёта психологических особенностей студентов;

- развития соответствующей науки (принцип культуросообразности);

- образовательной подготовленности студентов, учитывая требования времени.

Сегодня образовательную технологию можем понимать как последовательную и взаимосвязанную систему действий преподавателя, которые направлены на решение определённых педагогических задач, с планомерным и последовательным воплощением в учебной практике заранее спроектированных педагогических процессов. Данное представление об образовательной технологии предполагает следующие возможности:

- возможность разрабатывать различные выверенные образовательные технологии специалистами, которые имеют достаточно высокий уровень теоретической подготовки при наличии богатого практического опыта;

- возможность иметь свободный выбор образовательных технологий в соответствии с поставленными целями и задачами, имеющимися возможностями и условиями взаимосвязанной учебной деятельности преподавателя и студентов.

В отношении педагогического такта хотелось бы отметить то, что он во многом может зависеть от личных качеств самого преподавателя, его культуры, кругозора, гражданской позиции, силы воли, и, конечно же – профессионального педагогического мастерства. Педагогический такт является именно той основой, на которой строится духовная близость между преподавателями и студентами, зарождается и крепнет их доверие. Кроме того, особенно отчётливо педагогический такт может проявляться в контрольно-результативной, оценочной деятельности преподавателя, где особенно важна непредвзятая внимательность и абсолютная справедливость. Важно отметить, что проявление педагогического такта преподавателем изо дня в день поднимает его авторитет в глазах его коллег и студентов.

В отношении педагогического мастерства, как описывается в книге В.А. Слостёнина, известный педагог А.С. Макаренко неоднократно утверждал то, «что ученики простят своим учителям и строгость, и сухость, и даже придирчивость, но не простят плохого знания дела. Выше всего они ценят в педагоге уверенное и чёткое знание, умение, искусство, золотые руки, немногословие, постоянную готовность к работе, ясную мысль, знание воспитательного процесса, воспитательное умение» [4, с.498]. Более того, А.С. Макаренко «на личном опыте пришёл к убеждению, что решает вопрос мастерство, основанное на умении, на квалификации» [там же с. 498]

В.А. Слостёнин также приводит определённую классификацию умений преподавателя, связанную, прежде всего, «в соотношении теоретической и практической деятельности, демонстрируя её следующим образом:

- умение соотносить теоретическое содержание учебного процесса с конкретными педагогическими задачами, которые необходимо решить педагогу в процессе своей профессиональной деятельности;

- умение применять на практике имеющиеся знания, приводя тем самым в последовательное движение весь педагогический процесс;

- умение понимать сложные взаимосвязи компонентов педагогического процесса» [там же с. 42]

Профессиональное мастерство будет выявляться в том преподавателе, который способен опираться в своей профессиональной деятельности на научно подтверждённые теоретические данные. Естественно, что при всём этом педагог встречается с рядом определённых трудностей:

• во-первых, научная теория является упорядоченной совокупностью общих законов, правил и принципов, а педагогическая практика является всегда ситуативной. Таким образом,

использование теории в практической деятельности требует уже специфических навыков теоретического профессионального мышления, которых у преподавателя порой просто не существует;

- во-вторых, педагогическая деятельность является целостным процессом, с опорой на синтез определённых знаний, связанных с философией, психологией, педагогикой, тогда как профессиональные знания самого преподавателя зачастую могут быть не доведены до необходимого уровня обобщённых умений и навыков, которые необходимы для управления образовательным процессом. Это может привести к тому, что преподаватели часто начинают овладевать педагогическими умениями не благодаря влиянию научной теории, а уже независимо от неё, основываясь на житейских, обыденных представлениях о педагогической деятельности.

Российский психолог А.А. Бодалев определяет в своём исследовании педагогическое мастерство посредством понятия «педагогическое воображение», которое «заключается в умении учителя поставить себя на место ученика и в соответствии с этим строить свою работу» [2, с. 69] Педагогическое мастерство должно зависеть и от гражданской позиции самого преподавателя, особенно от его личностно-деловых качеств, сформированности его профессионального самосознания с профессионально-ценностным отношением к самому себе, как представителю в сфере педагогической профессии. «Профессионально-ценностное самоотношение педагога определяет, – по мнению О.Г. Бырдиной, его отношение к себе в профессиональной деятельности, а именно к процессу своего профессионального становления и самореализации в пространстве и во времени профессиональной деятельности, воссоздающей путем интеграции различных аспектов своего «Я» в профессии (Я – действующее, Я – взаимодействующее, Я – живой организм, Я – существующее, Я – осуществляющееся), переходящих в целостный образ «Я – профессиональное» [3, с. 537]. Основываясь на проделанном анализе, мы можем определить основные компоненты педагогического мастерства преподавателя, необходимые ему для решения поставленных перед ним профессионально-педагогических задач (Рис. 1).

Рис. 1.

В настоящее время в учебной практике большое внимание уделяется именно творческим педагогическим способностям педагога, поскольку именно они помогают ему применять в постоянно меняющихся условиях свои профессиональные знания и умения. Творческая деятельность преподавателя предполагает особую гибкость мышления, генерацию разнообразных идей, рефлексию, а также стремление к совершенствованию.

Необходимо также привести мнение исследователя Л.Ф. Спирина, который в отношении понятий «педагогическое мастерство» и «педагогическая задача» предполагает их неразделённость, утверждая следующее: «...дорога к профессиональному мастерству решения педагогических задач – непростая. Чем выше ступеньки умений, тем больше в личной умелости каждого учителя научного знания, на основе которого находятся оптимальные (или близкие к ним) решения» [8, с. 105]. В.А. Слостёнин в свою очередь предполагает, что «под педагогической задачей... следует понимать осмысленную педагогическую ситуацию с привнесённой в неё целью в связи с необходимостью познания и преобразования действительности» [7, с.42]. Таким образом, педагогическое мастерство должно заключаться в поиске наиболее качественного и эффективного решения среди имеющихся, рациональном анализе задач с отбором необходимых решений.

Подводя итог, необходимо отметить, что педагогическое мастерство в решении различных педагогических задач разнообразного уровня сложности, также должно зависеть и от понимания и учёта преподавателем индивидуальных, социально-психологических и возрастных особенностей студентов. Начинаящий, а значит не совсем опытный педагог, как правило, при решении педагогических задач намечает множество способов их решений. А уже более опытный педагог, являющийся мастером своего дела, не будет перебирать готовые варианты решений, а намечает свою особую программу действий, исходя из конкретных педагогических условий. Таким образом, профессиональное мастерство педагога, главным образом, должно состоять из его умения максимально применять свои теоретические и творческие возможности для наиболее продуктивного образования и воспитания студентов. Оценивать уровень педагогического мастерства педагога можно по достигнутым результатам, представляющим собой специфические изменения, произошедшие не только с самими студентами, но и в отношениях между студентами и педагогом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1999. – С.52.
2. Бодалев А.А. Личность и общение. – М.: Международная. пед. академия 1995. – С. 69.
3. Бырдина О.Г. Позиционный подход к пониманию профессионально-ценностного самоотношения будущего педагога. // Молодой ученый, № 11(58), 2013. – С. 576.
4. Слостёнин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А.Слостёнин, И.Ф.Исаев, Е.Н.Шиянов. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.
5. Слостенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А.Слостенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – С. 498.
6. Слостёнин В.А. Педагогика: Учебное пособие / В.А. Слостёнин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов / Под ред. В.А. Слостёнина. – М.: Академия, 2007. – С. 337.
7. Спирин Б.Ф. Педагогика решения учебно-воспитательных задач. – К.: КГУ, 1994. – С. 105.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ КОНСТРУИРОВАНИЯ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

Юзликаев Ф. Р., доктор педагогических наук, профессор
Ташкентский государственный педагогический университет, Узбекистан

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6617

ARTICLE INFO

Received 12 June 2019

Accepted 19 August 2019

Published 31 August 2019

KEYWORDS

information map, design of the educational process, training model, pedagogical process, pedagogical technology, technological map, technological approach, educational technology.

ABSTRACT

The article is devoted to the educational technology design of the educational process. According to the author, the technology of designing the pedagogical process cannot be reduced only to thinking of the teacher's actions, maintenance and use of pedagogical tools, but should be carried out with a focus on students, a group of schoolchildren and each individual.

Citation: Юзликаев Ф. Р. (2019) Pedagogicheskaya Tekhnologiya Konstruirovaniya Uchebnogo Processa. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 5(17). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6617

Copyright: © 2019 Юзликаев Ф. Р. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

С точки зрения философии, технология представляет собой сложную развивающуюся систему артефактов, производственных операций и процессов, ресурсных источников, подсистем социальных последствий информации, управления, финансирования и взаимодействия с другими системами.

В методической литературе нет общепринятого понятия педагогической технологии. Часто под педагогической технологией понимают последовательную взаимосвязанную систему действий педагога, направленную на решение педагогических задач, или планомерное последовательное воплощение на практике заранее спроектированного педагогического процесса.

В.В. Гузеев определяет образовательную технологию как «...комплекс, состоящий из некоторого представления планируемых результатов обучения, средств диагностики текущего состояния обучаемых, набора моделей обучения, критериев выбора оптимальной модели для данных конкретных условий» [2, с.45].

Приведём определение педагогической технологии, данное В.М. Монаховым: «Педагогическая технология есть область исследования теории и практики (в рамках системы образования), имеющая связь со всеми сторонами организации педагогической системы для достижения специфических и потенциально воспроизводимых педагогических результатов» [3, с. 78-85].

Педагогическая энциклопедия трактует понятие педагогической технологии как совокупности средств и методов воспроизведения теоретически обоснованных процессов обучения и воспитания, позволяющих успешно реализовать поставленные образовательные цели. Педагогическая технология предполагает соответствующее научное конструирование, при котором эти цели задаются достаточно однозначно, и сохраняется возможность объективных поэтапных измерений и итоговой оценки достигнутых результатов.

В своих трудах В.П. Беспалько определяет следующую последовательность моделирования педагогической системы:

1. определение цели, подробное описание задач функционирования педагогической системы;
2. описание содержания обучения и воспитания с учетом требований к подготовке выпускника и общедидактических требований, таких как последовательность, доступность, научность, избыточность, наглядность;
3. выбор и разработка дидактических процессов;
4. определение организационных форм обучения [1, с.56-62].

Академик В.М. Монахов называет следующие критерии технологичности: концептуальность, системность, управляемость, эффективность, воспроизводимость [3, с.17-99].

Следовательно, технологический подход – это радикальное обновление инструментальных и методологических средств педагогики и методики при условии сохранения преемственности в развитии педагогической науки и практики.

Конструирование учебного процесса целесообразно проводить в шесть этапов:

1. Конструирование системы микроцелей, задающих границы рабочего поля будущего учебного процесса. Микроцель – краткая запись основных знаний и умений, которыми должны овладеть ученики.

2. Перевод содержания образовательного стандарта на «язык» деятельности учащегося, т.е. определение содержания диагностики. Диагностика – система заданий по проверке усвоенных знаний; система заданий, позволяющая установить факт достижения или не достижения микроцели. Для каждой микроцели – своя диагностика.

В.М. Монахов выделяет ряд правил, которые необходимо соблюдать при составлении диагностики:

- стандартная диагностика имеет четыре задания: два на уровне требований к обязательному минимуму, два – на повышенном уровне;

- общий вид диагностики:

- ✓ задание на уровне требований стандарта;
- ✓ задание на уровне требований стандарта;
- ✓ задание на уровне требований к оценке «хорошо»;
- ✓ задание на уровне «отлично» [3, с. 115].

3. Выбор траектории движения учащегося к микроцели, что выражается в выборе объема и содержания самостоятельной деятельности учащихся. Дозирование самостоятельной деятельности учащихся представляет собой совокупность заданий, которые учащийся должен выполнить самостоятельно.

4. Определение логической структуры модели учебного процесса в границах учебной темы. Структура – это цепочка уроков, разбитых по числу микроцелей. Каждая микроцель предполагает некую группу уроков, на которых, во-первых, должна быть достигнута микроцель, во-вторых, это зона ближайшего развития учащегося.

5. Составление технологической карты учебной темы как взаимосвязанной системы параметров модели учебного процесса (логической структуры темы, целеполагания, диагностики, коррекции и дозирования материала).

6. Конкретизация замысла проекта в виде совокупности информационных карт урока.

По каждой теме проект учебного процесса должен состоять из Технологической карты и набора Информационных карт урока. Информационная карта включает в себя: содержание учебно-познавательной деятельности учащегося, методический инструментарий учителя, результаты взаимодействия учитель – ученик.

Конструирование учебного процесса по педагогике базируется на двух началах – Государственный образовательный стандарт (ГОС) в виде требований, которые он налагает, и логика технологического подхода. ГОС определяет содержание и основные требования к подготовке учащихся, технология – логическую структуру курса.

Первый этап – это определение целей. Можно выделить цели разного уровня. Глобальные цели обучения педагогике в колледже – это овладение системой педагогических знаний и умений, необходимых для применения в практической деятельности, изучения смежных дисциплин, продолжения образования; интеллектуальное развитие, формирование

качеств личности, необходимых человеку для полноценной жизни в современном обществе: ясность и точность мысли, критичность мышления, интуиция, логическое мышление, элементы алгоритмической культуры, пространственных представлений, способность к преодолению трудностей; формирование представлений об идеях и методах педагогики математики, средства моделирования явлений и процессов; воспитание культуры личности, отношения к педагогике как к части общечеловеческой культуры, понимание значимости педагогики для научно-технического прогресса.

Создавая проект курса педагогики нужно помнить, что основная цель – это не только передача знаний, и формирование навыков, а всестороннее развитие личности учащегося, подготовка его к профессиональной деятельности, адаптации в обществе.

Далее необходимо определить цели непосредственно педагогического образования, составить систему микроцелей по каждой учебной теме. Но прежде, чем перейти к формулировке этого уровня целеполагания, необходимо определить рамки учебной темы. Для этого вновь обращаемся к стандарту и формулируем темы, исходя из требований к обязательному минимуму содержания образовательных программ. Необходимо отметить, что определение рамок темы не канонизируется, и нередко при формулировке системы микроцелей, появляются предпосылки для изменения этих рамок. Такие изменения не влекут за собой нарушения логики технологии и отклонения от стандарта, являются следствием творческого подхода к конструированию. Главное, чтобы весь материал находил своё отражение в учебных темах.

После формулировки всех учебных тем, переходим к выделению микроцелей, помня о том, что они должны быть диагностируемы и являться следствием общих целей обучения педагогики. После того, как будут сформулированы все микроцели курса, требуется осуществить их общий анализ. Необходимо, чтобы совокупность микроцелей полностью отражала требования стандарта.

Следующий этап конструирования – перевод содержания образовательного стандарта на «язык» деятельности учащегося, т.е. определение содержания диагностики. На этом этапе каждой микроцели ставим в соответствие четыре диагностические задачи, две из которых отражают уровень стандарта (обязательный минимум), одна соответствует оценке – «хорошо», и одна – «отлично». Важно, чтобы задания не только выявляли уровень знаний учащегося, но и уровень развития логического и пространственного мышления, владения чёткой речью педагога. В этой связи особо хочется обратить внимание на то, что диагностику по педагогике не следует осуществлять в форме тестирования.

Далее определены траектории движения учащегося к микроцели, что выражается в выборе объёма и содержания самостоятельной деятельности учащихся. Необходимо выбрать такие задания для домашней работы учащегося, чтобы их грамотное выполнение гарантировало решение диагностических задач. Благодаря трехступенчатой структуре домашнего задания, учащиеся самостоятельно смогли определить уровни своих знаний. При выборе заданий для самостоятельной работы по педагогике, важно включать задачи разных типов.

После этого определяется логическая структура и составляется технологическая карта учебной темы, в которой отражены все блоки конструирования, в том числе блок диагностики, в рамках которого прогнозируются затруднения и типичные ошибки учащихся при изучении данной темы.

Таким образом, общая схема конструирования будет иметь следующий вид (Рис. 1.)

Таблица 1. Структура конструирования курса педагогики.

Логическая структура		
Целеполагание	Диагностика	Коррекция
Дозирование самостоятельной деятельности		

Проведенный эксперимент в Ташкентском педагогическом колледже на 2 курсе по внедрению разработанной технологии конструирования показал, что использование педагогической технологии значительно повышает показатели успеваемости учащихся: рейтинговые баллы по каждой диагностической работе в экспериментальной группе значительно выше, большее число учащихся достигает не только стандарта, но уровней «хорошо» и «отлично».

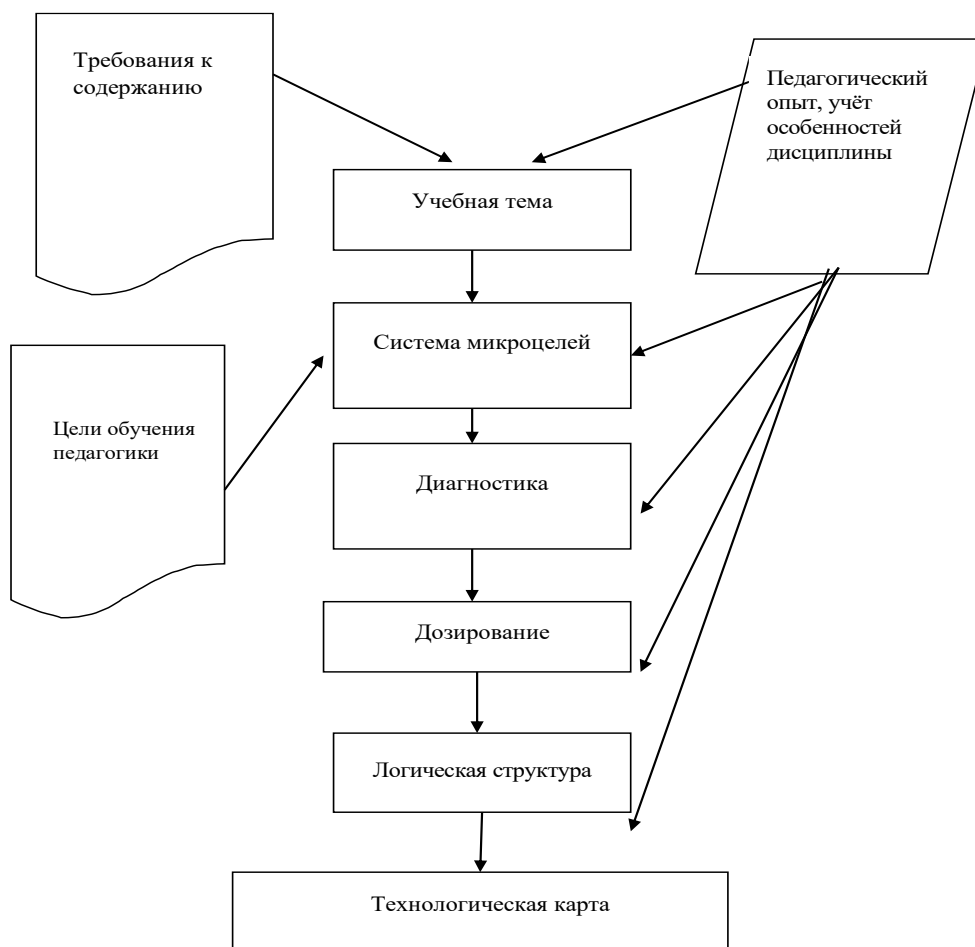

Рис. 1.

Таким образом, превалирующее число учащихся в экспериментальной группы (14 человек) справляется с диагностическими заданиями успешнее учащихся контрольной группы (12 человек).

Результаты педагогического эксперимента по технологии конструирования и осуществления педагогического процесса у обучающихся в педагогическом колледже (14 человек в экспериментальной группе) и (12 человек в контрольной группе)

Таблица 2.

Уровень	2 курс	
	Экспериментальная группа	Контрольная группа
Высокий	31%	28%
Средний	44%	45%
Низкий	25%	27%

Экспериментальная группа

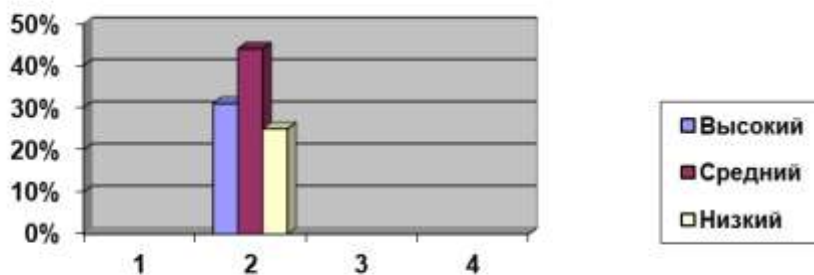

Рис. 2.

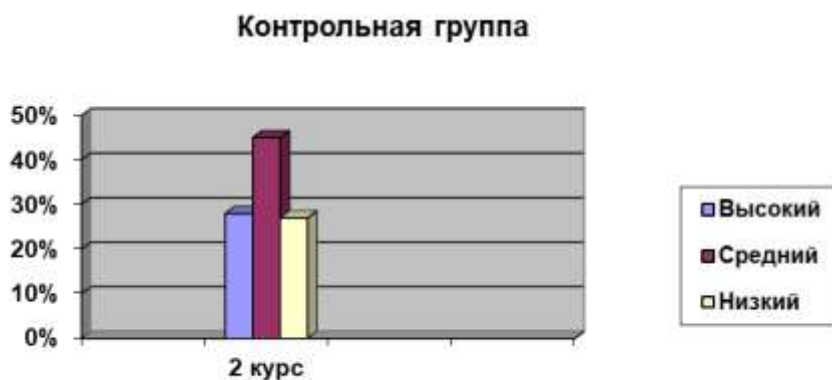

Рис. 3.

В ходе исследования пришли к выводу, что анализ, прогноз и проект представляют неразрывную триаду при решении любой педагогической задачи вне зависимости от её предметно-содержательного наполнения и временных ограничений. Продуктивность решения стратегических, тактических и оперативных задач в равной мере обуславливается качеством технологии конструирования вне зависимости от того, был проект как её результат заранее зафиксирован на бумаге в форме плана (плана-конспекта, конспекта) или нет.

Технология конструирования педагогического процесса не может быть сведена к обдумыванию лишь действий педагога, содержания и возможностей использования педагогических средств. Она должна осуществляться с ориентацией на учащихся, группу школьников и каждого в отдельности. Другими словами, такая технология требует предположительного конструирования действий учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1999. -192с.
2. Гузеев В.В. Лекции по педагогической технологии. – М.: Знание, 1992. – 60с.
3. Монахов В.М. Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса: Монография. – Волгоград: Перемена, 1995. – 152с.
4. Седова Н.Е. Основы практической педагогики: Учебное пособие. – М.: ТЦ Сфера, 2008. –192 с.
5. Черных М.В. Педагогическая технология в модернизации образования: пять шагов к успеху. – М., 2003. –58с.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ПРОБЛЕМНО-ДИАЛОГОВОМ ОБУЧЕНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ АРТ-ТЕРАПИИ

Айтпаева Алмагуль Карекбаевна

Казахский национальный педагогический университет имени Абая, доцент, кандидат педагогических наук, Казахстан

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6618

ARTICLE INFO

Received 18 June 2019

Accepted 19 August 2019

Published 31 August 2019

KEYWORDS

modern approaches,
problem-based learning,
art therapy.

ABSTRACT

In today's society, the priorities of education are changing. A student should have not only knowledge, skills and skills, but also be able to organize their own learning activities, have a willingness and ability to learn. Based on these goals, it is necessary to use a new organization of joint activities. In the developing educational system, a technology of problem-dialogic learning is implemented, which helps students to discover knowledge independently. The monologue is replaced by dialogue.

Citation: Айтпаева А. К. (2019) Sovremennye Podhody v Problemno-Dialogovom Obuchenii Detej Doshkol'nogo Vozrasta s Ispol'zovaniem Art-Terapii. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 5(17). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6618

Copyright: © 2019 Айтпаева А. К. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Приоритетным направлением внедрения новых образовательных стандартов является реализация развивающего потенциала общего среднего образования. В связи с этим актуальной задачей становится обеспечение развития универсальных учебных действий как собственно психологической составляющей фундаментального ядра образования наряду с традиционным изложением предметного содержания конкретных дисциплин. Все более значимым становится приобретение учащимися знаний в самостоятельном поиске. Проблемы, связанные с развитием у школьников умений и навыков самостоятельности и саморазвития предполагают поиск новых форм и методов обучения.

Целью образования является общекультурное, личностное и познавательное развитие учащихся, обеспечивающее такую ключевую компетенцию, как умение учиться. Необходимо научить детей «добывать» знания в самостоятельном поиске, уметь анализировать, контролировать и оценивать свою работу и работу одноклассников, представлять доказательное решение, уметь признавать ошибки и исправлять их, уметь сотрудничать.

Важнейшей задачей современной системы образования является формирование универсальных учебных действий, обеспечивающих школьникам умение учиться, способность к саморазвитию и самосовершенствованию. Достижению данной цели и задач способствует целенаправленная организация образовательного процесса в начальной школе на основе технологий проблемного обучения и обучения в диалоге, на основе различных форм сотрудничества, групповой работы, совместной деятельности детей.

Проблемное обучение – один из видов развивающего обучения, при котором знания, умения и навыки формируются, применяются и сохраняются в тесной связи с активными действиями самих учащихся. Качество усвоения знаний определяется многообразием и

характером видов универсальных действий. В данном контексте ученик выступает субъектом учения, участником учебного сотрудничества, критически мыслящим человеком, целостной личностью. Не только ученик и учитель взаимодействуют в учебном процессе, но и учащиеся взаимодействуют между собой. Взаимодействие строится на принципах партнерства, сотрудничества, сотворчества, сопереживания, совместной деятельности, диалога. Процесс обучения идет от ученика, самостоятельно добывающего знания.

Методическая цель — создание условий для проявления познавательной активности учащихся как основы формирования и развития учебной компетентности и ключевых компетенции - достигается использованием разнообразных форм и приемов организации учебной деятельности, ориентированных на деятельностный режим в учебной коммуникации. По мнению Мельниковой Е.Л. сочетание технологии проблемного обучения с групповой формой работы на уроках дает возможность учащимся осуществлять учебный поиск наиболее эффективно. В основу практической деятельности положена идея, заключающаяся в изменении организации учебно-воспитательного процесса на основе сочетания технологии проблемного обучения с групповой формой работы, что создает условия для выхода детей на новый уровень общения и обучения. Данное сочетание помогает объединить обучение, развитие и воспитание в единый процесс [1].

В процессе реализации инновации было обнаружено противоречие, состоящее в том, что дети не готовы «добывать» знания, а ждут их в готовом виде от учителя. На начальном этапе обучения учащиеся обычно общаются друг с другом на уроке через учителя, потому воспринимают его как единственный источник знаний и информации. В связи с этим появилась необходимость в решении следующих задач:

1. Научить самостоятельному поиску решений учебных задач.
2. Развивать критическое мышление, опыт и инструментарий учебно-исследовательской деятельности.
3. Воспитывать в детях уважительное отношение к окружающим, такт, объективность оценивания, ответственность, самостоятельность.

Решение данных задач осуществлялось нами постепенно. В первом классе дети находят решение совместно с учителем, но при этом им предоставляется возможность предполагать, высказывать свои соображения, устанавливать несоответствия, объяснять свой выбор (не согласен - объясни!). На данном этапе обучения целесообразно использовать диалоговую форму обучения и начать введение групповой формы работы. Во втором классе дети, работая в группах, выдвигают гипотезы, учатся проверять их состоятельность, опираясь на имеющийся опыт, приходят к новым знаниям, самостоятельно принимают решение и представляют его классу и учителю. Важно, что реакция на высказывания учащихся в ходе проблемного обучения носит рефлексивный характер. На данном этапе роль учителя еще велика, т.к. детям необходимо правильно определять границы знания и незнания, оценивать свои возможности и способности, учиться грамотно и тактично анализировать ответы одноклассников, объективно оценивать их. Наряду с учебными задачами решается и воспитательная задача, кроме того, развивается речь, логическое и критическое мышление. Дети постепенно начинают общаться между собой, причем общаться по делу и уважительно. Поэтому в третьем и четвертом классе поиск решения учебной задачи, представление решения, его анализ и оценка осуществляется детьми без прямого вмешательства учителя. После принятия общего решения учащимися учитель высказывает авторитетное мнение, или свои выводы дети сверяют с выводами ученых в учебнике. Если дети пришли к неправильному решению, срабатывает прием «яркого пятна»: учащиеся разбираются в причинах ошибки совместно с учителем, лучше понимают суть проблемы и быстрее находят правильное решение. Важно, что все учащиеся класса несут ответственность за принятое решение. При этом действует принцип «не доказал обратное, значит, согласен!». В процессе групповой работы нет необходимости заслушивать решения всех групп. Если решения разнятся, то стоит рассмотреть варианты и прийти к общему решению в сравнении. Так даже интереснее! Постепенно дети привыкают сверять свое решение с представленным на обсуждение, полностью контролируют свою деятельность и деятельность одноклассников. Все это происходит на фоне конструктивного общения детей друг с другом напрямую, а не через учителя. Здесь действуют «золотые» правила: «Не перебивай говорящего!», «Говори коротко и по делу!».

На этом этапе дети учатся признавать верные решения, доказывать свою правоту и четко определять несоответствия, несостоятельность ошибочного решения. Кроме того, осуществляется усвоение универсальных способов деятельности. Подводя итог своей работы, дети должны уметь ответить на главный вопрос: «Как будете действовать?».

Методика проблемно-диалогового обучения позволяет ребенку проявить свои способности, развивает предметную речь, умение анализировать и оценивать учебную деятельность, использовать имеющиеся знания на практике и «добывать» новые. Повышается мотивация, появляются предпосылки для развития самопознания, саморазвития и самоконтроля. Проблемная организация образовательного процесса предполагает самостоятельное выполнение учащимися следующих функций: целеполагание, планирование работы над учебным материалом под ненавязчивым руководством учителя, изложение нового учебного материала, контроль и коррекция учебной работы каждого ученика в группе.

Организацию поискового учебного процесса следует осуществлять по следующему плану:

1. Постановка проблем, поиск ее формулировки с различных точек зрения.
2. Поиск фактов для лучшего понимания проблемы, возможностей ее решения.
3. Поиск идей одновременно с активизацией опыта и интуиции, оценка идей откладывается до тех пор, пока они не высказаны и не сформулированы учащимися.
4. Поиск решения, при котором высказанная идея подвергается анализу и оценке в группе, выбираются лучшие.
5. Соискание признания найденного решения окружающими.

На начальном этапе внедрения групповой формы работы на основе диагностики учитель получает информацию об индивидуально-личностных характеристиках учащихся, что позволяет осуществлять дифференциацию и определить совместимость учащихся для работы в группах. В классе всегда есть дети, которые справляются с заданиями быстро, поэтому очень важно организовать работу так, чтобы деятельность этих учащихся была направлена на общую пользу. Таких ребят можно назначить консультантами, которые определяют порядок выполнения задания в группе, дают возможность высказать свое мнение каждому члену группы, производят сбор доказательств, осуществляют пробную защиту найденного решения в группе. Представление же решения перед классом осуществляет любой ученик, вызванный учителем.

Смысл заключается в том, что каждый член группы должен уметь представить коллективное решение с доказательством, задачей же группы является научить этому каждого своего члена. Как раз на этом этапе формируется ответственность каждого члена группы за свою деятельность.

По мнению Мельниковой Е.Л. при решении учебной задачи каждый член группы предлагает свою версию решения в группе. Члены группы обсуждают каждое решение, ищут доказательства правоты или ошибочности, выбирают лучшее и готовят представление решения с объяснением и доказательством. Каждый член группы должен уметь объяснить общую идею. Задача группы заключается в обучении каждого своего члена умению понимать и объяснять суть решения [1].

Далее необходимо у школьников формировать умения выдвигать гипотезы, выбирать способ деятельности и применять его в работе с дополнительными источниками. Используя задания, направленные на развитие умения осуществлять анализ, обобщение и сравнение. Образовательный процесс организовывать так, чтобы учащиеся всегда испытывали необходимость в преодолении посильных трудностей, чтобы у них возникала постоянная потребность в овладении новыми знаниями, способами действий, умениями и навыками. В образовательном процессе необходимо использовать индивидуальные, фронтальные и коллективные формы учебных занятий.

Исследования Корбаковой И. Н., Терешинной Л.В. в отношении методики проблемно-диалогового обучения показали, что урок обычно имеет проблемно-диалоговый характер.

Чтобы осуществить сочетание проблемного обучения с групповой формой работы, необходимо строить образовательный процесс с учетом следующих правил:

- 1) Каждый ученик имеет право участвовать в постановке целей учебной работы, в ее планировании, обсуждении и решении.
- 2) Каждый ученик должен участвовать в контроле, оценке учебной работы учащихся и всей совместно выполненной деятельности.

3) Учебная работа ученика должна быть адресована не учителю, а всему классному коллективу.

4) Ученик должен нести ответственность, отчитываться и оцениваться за свою учебную работу и поведение перед коллективом класса [2].

В данных условиях меняется роль учителя. Его основные функции - направить, помочь, скорректировать. Показателями готовности учащихся к поисковой деятельности является устойчивый интерес, познавательная активность, ценностные установки, кругозор, информированность, самостоятельность. Хорошим дополнением к учебной деятельности с использованием технологии проблемного обучения является ведение исследовательского кружка, на занятиях которого дети знакомятся с понятиями «проблема», «гипотеза», «умозаключение», «наблюдение», «сравнение», «обобщение», «анализ», «вывод».

Использование технологии проблемного обучения в сочетании с групповой, диалоговой формами работы оказывает непосредственное влияние на воспитательную среду класса. В процессе такой работы быстрее формируется классный коллектив, приобретаются навыки общения, волевые качества. Ребята учатся смело высказывать свою точку зрения, отстаивать ее или принимать «чужую», но верную. Организация коммуникативно-диалоговой деятельности создает обстановку «признания окружающими», что, в свою очередь, воспитывает в ребенке уверенность в своих силах, активизирует его деятельность [2].

Методика проблемно-диалогового обучения способствует формированию у школьников универсальных учебных действий, обеспечивающих умение учиться, повышает познавательную мотивацию, формирует готовность и способность к сотрудничеству и совместной деятельности, способствует воспитанию нравственных качеств.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мельникова Е.Л. Технология проблемного обучения//Школа 2100.Образовательная программа и пути её развития. - Вып.3.-М.: Баласс, 1999. - с.85-93
2. Корбакова И.Н.,Терешина Л.В. Деятельностный метод обучения: описание технологии, конспекты уроков,1- 4 классы.-Волгоград: Учитель, 2000

PHILOLOGY

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL AND NATIONAL LANGUAGES

Shuhrat Kuchimov, Professor of Tashkent State Law University. D. of Ph, Uzbekistan
Nilufar Ochilova, Independent researcher, Uzbekistan

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6619

ARTICLE INFO

Received 10 June 2019

Accepted 22 August 2019

Published 31 August 2019

KEYWORDS

international language, national language, nation, history, Central Asia, Turcic language, local languages, UNESCO edition.

ABSTRACT

The article discusses the development of international and national languages, their historical period and role in modern society. Since Uzbekistan is an independent country it is trying to increase the place of Uzbek language among other languages in the world. Currently, there are many foreigners from different countries who are interested in the history of Uzbekistan and its language. We hope that the Uzbek language will develop in the same way as other international languages.

Citation: Shuhrat Kuchimov, Nilufar Ochilova. (2019) Development of International and National Languages. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 5(17). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6619

Copyright: © 2019 **Shuhrat Kuchimov, Nilufar Ochilova**. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Language is a social phenomenon. It's development is closely related to people's livelihoods. If peoples value and dreams are appreciated their language will be perfected and developed in any case. Therefore the unique and perfect wealth and art of each nation in its historical development is its national language.

When the national language is developed in all aspects, it will be honored to present the country to the world with pride. That's why national language is destiny, spirit and way of life of a nation. Accordingly, every nation cares for the development of their mother tongue and also tries strengthen the legal basis of development of the language.

Accordingly, each nation and country will work on the development of their own language, which will be widely used in international relations in order to somehow manage the languages of other languages. Because a national language is a symbol of the country and nation. The national language is the reason that nations living in the country, live together, live in peace and respect each other. If the language is used internationally, there is also a great opportunity for the development of the country.

Moreover, if the state receives an international status with a certain degree of economic, political, social and cultural dimension, its influence on other countries will also increase. These aspects are also reflected in the language, affecting the languages of other countries, actively using and trying to get international language status. Accordingly, the issue of the international legal status of languages has acquired an active significance in the history of mankind.

One of the most widely used language in the world is Chinese. Later this task was continued by the ancient Greek language. Alexander the Great made increase in the Greek Language from Central Asia to African countries. For over a thousand years, it was served as the official language of

the Byzantine Empire. Later the Latin language was replaced by the international language and served as an official language in the ancient Roman Empire. After the collapse of the ancient Roman state, the Latin language did not fall from the international arena either, and it began to serve humanity as the language of science, culture and progress.

In the Islamic world, this task has been performed by the Arabic language for many centuries. In VII-VIII centuries, the Arabic language was the language of science and culture for many centuries, especially in the life of the East. It appeared as a common language from Spain to Yemen and Iraq.

The Turcik language, which was the basis of the Uzbek language before the B.C and in our era, was widely used in the East as an international language. It was widely recognized as an international language in the Far East from the Tatar Strait, in the West from the Sea of Dunay to the Mediterranean, from Siberia in the North, from India to Tibet in the South.

In the XV-XVI centuries the Turcik language was the main language on three continents: Asia, Eastern Europe and North Afrika, as well as in the international and interstate language.

The Italian language was used as a means of communication with the republics of the Apennine peninsula. The German language was wisely used in many German kingdoms and principality. With advent of the Austro-Hungarian Empire, the German language was used as the state language. The emergence of the United States as a state created competition between French and English languages. The US government worked hard to ensure that English was widely accepted and widely used as an international language. The French leadership in favor of French language in international relations, did not want to use of the English language widely. Initially, such a struggle was secretly clearly codified, and they were not publicly disclosed. This was clearly seen in the 1919 Versailles Treaty. French Prime Minister J. Clemenceau demanded that the conference be held only in French. British Prime Minister D. Lower George and US President W. Wilson were asked to speak to speak English, with more than 170 million people in the world speaking English. Since then, English has been used as an international language. During the history of mankind, each state sought to widely its language. Even some countries directly oppressed the issue. An example of this is the movement of Germany before the First World War. And French and English were high at that time. The XXth century was the era of the German language, so it was highly recommended that the nations of the world, especially English and French learn German. Thus, the number of languages used in international relations has increased. At the Vienna Congress of 1815, only French was used, and French and English were recognized as an international language at the 1919 Versailles Peace Conference. At the Paris Peace Conference, held in 1946, it was used as an official language in English, French and Russian. One of the most important aspects related to language problems in international relations is the question of the international legal status of languages. Because today all the languages of the world are not equally used in international relations. Some of them are used internationally as part of the international relations, most of which are not widely used due to the lack of an international language status.

Currently, there are about six thousand languages on earth, which, according to legal status, can be divided into three types:

1. Internationally official languages (English, French, Russian, Chinese and Arabic);
2. Languages of one country with a state language (Uzbek, Indian, Turkish, Kazakh, Persian etc.)
3. Local languages (such as nenese, hakas etc.)

The United Nations recognized English, French, Spanish, Russian, Arabic and Chinese as international languages and international relations are mainly implemented in these languages.

Each of the specialized UN departments has its own official language to use these languages on an equal basis.

English is used in the Food and Agriculture Organization; World Health Organization – English and French, English in the Monetary Fund, English, Spanish and French at the International Telecommunication Union; English, French and Russian and Spanish at the International Civil Aviation Organization; The International Labor Organization uses English and French as official languages.

In addition, Spanish, Arabic, Chinese and Russian languages are widely used in the United Nations International Labor Organization. International Amnesties are issued in English, French, Spanish and Arabic languages.

The official languages of UNESCO were first English and French, then Spanish, Russian, Arabic and Chinese were adopted. In UNESCO, it is also customary to use the language of the country where the General Conference is held.

The main UNESCO edition, the UNESCO Courier, is available in thirty-five languages and is distributed worldwide.

The International Court of Justice operates in French and English languages. The Court also allows if the parties apply to the Court in their national language. In such cases, interested party answers oral questions in one of the official languages. The tribunal consists of 15 judges, from which it comes from different nationalities, and their mother tongue is also diverse. However, each of them must know the official international languages.

The members of the Council of Europe consist of 15 countries and work in 15 languages. The European Parliament has 518 seats and representatives from different countries.

The number of international and non-governmental organizations is increasing every day. They all have formal and working languages. In 1985, the Academy of International Sciences was founded in San-Marino. Esperanto, English and French are its official languages.

Obviously, language problems are of great importance in international relations, and each state tries to promote its own language in international relations. And it insists that his language is the official language in international organizations. In such cases, international practice often deals with the settlement. It also includes the working languages, not the official language of the international organization. For example, if the official language of the UN Working Group is English and French, the working language is Spanish, Arabic, Chinese, and Russian. In general, a lot of research has been done by world scientists in the field of international relations. They wrote numerous scientific papers, brochures and articles in this field¹. A. Ostrover's special place in the "Language, Law and Diplomacy" scientific pamphlet. The focus of this brochure is to define the language and its specific features. In addition, the language of international law is also adequately investigated in scientific and technical terms. At the same time, A. Ostrover's views on the language of international law are very contradictory. Analyzing the language of international law, he agrees that neither the sovereignty of any country nor the principle of equality of a state can prevent future languages from obtaining legal status. In some countries, the official language of any language cannot be linked to the principle of sovereignty and equal rights of this state. But in most cases, the state will have its own language only if it is independent. As we know the concepts of independence and the state language are indivisible.

In the scientific literature, lawyers and linguists also conducted research in the language of law in their subjects on the subject of law. However, there is a lack of knowledge of international law in the field of science, that is, at the same time, both legal and linguistic knowledge.

The work of Ukrainian professor V. I. Yuventov in this topic is remarkable. Being a lawyer and linguist, he studied the language of international law more completely and comprehensively than any other scholar. He essentially analyzed the language of international treaties in a scientific and theoretical way.

Languages of the country with the status of the official language : as an example we say that English (In USA, UK Canada), German (in Germany and Austria); French(in France); Italian (in Italy); Russian (in Russia); Spanish (in Spain); Dutch (in the Netherlands); Japanese (in Japan); Korean (South Korea and North Korea); Hindi (in India); Arabic (in Arab countries); Turkish(in Turkey); and Urdu (in Pakistan). The status of these languages is strengthened in their own countries and all state activities are conducted in one language, and the state provides all the conditions for the development of these languages. This is the most important basic task of law for language development.

It is obvious that the problem of the state language in each country is important. In almost every country one or more languages are defined as state languages. All activities of the state language work in the same language. Activities in all institutions, enterprises, organizations and departments are carried out in the same language. In general, the official language is an important sign of statehood, but this does not mean that it should be the state language of the country. In some countries, the state language does not exist. However, in many developed countries, a certain language is defined as the state language. For example in Switzerland, German, French and Italian languages; Finnish and Swedish in Finland; English and French in Canada; and Austria the German language is the official

¹ Ostrover A. Language, Law, Diplomacy .2 vol. Philad., 1965, 963p; Moor J. Digest of International Law. Vol V, Wash. 1906.p 180

language. In some countries, the languages are commonly used as the national language (English, French, Russian) are also used temporarily, including in 1950, after the independence of India, the government of India declared Hindi as the state language of the Constitution.

Since the original rights of each language can not fully resolved, the social development of the language will be violated, and difficulties will arise at the stage of its development. Without any hesitation we can see the state of the national languages in the periode of the former Soviet Union.

On October 21, 1989, the Law on the State Language of the Republic of Uzbekistan was adopted and the rights to the Uzbek language were respected. From that day, the path of development of the national language was opened. In particular, the introduction of a special article into the Constitution of the Republic of Uzbekistan that the Uzbek language is the state language has received wide recognition for the full application and development of the Uzbek language in the territory of the republic. Every state wants its language to be used as an international language.

The recognition of the language in the international arena, above all, the pride of this country. When its language is widely used by other nations, the position of the nation is also higher than that of others.

From this point of view, when the Republic of Uzbekistan was established as an independent state and established equal relations with the countries of the world, the Uzbek language was widely used in all aspects of Uzbekistan's foreign policy and now also is an important spiritual factor.

PHILOSOPHY

ТЕАТРАЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ МУЗЕЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ**Прокопович Л. В.***канд. техн. наук, доцент кафедри культурології, мистецтвознавства та філософії культури Одеського національного політехнічного університету, Україна*DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6620**ARTICLE INFO**

Received 19 June 2019

Accepted 20 August 2019

Published 31 August 2019

KEYWORDS

museum, communication, theatricality, literature, culture, society.

ABSTRACT

The purpose of the study is to identify and comprehend the socio-philosophical foundations of the theatricality of modern museum communications. The methodological research strategy is based on the concept of theatricality of sociocommunicative manifestations of culture (using the methodological apparatus of sociocultural analysis). This approach made it possible to find out that the museum space is communicative in its goals, objectives and forms of existence. This space is not closed, because museum communication is not only the exchange of information within the museum. The exit of museum communication into social reality is facilitated by the theatricalization of museum space and the formation of an appropriate information and semantic field (environment) using works of fiction.

Citation: Прокопович Л. В. (2019) Teatralnist Suchasnykh Muzeinykh Komunikatsii: Sotsialno-Filosofskyi Aspekt. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 5(17). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6620

Copyright: © 2019 Прокопович Л. В. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Постановка проблеми. Соціальна картина світу настільки стрімко та суттєво змінюється, що реагувати на ці зміни доводиться навіть таким консервативним інститутам культури, як музеї.

Особливо серйозної кризи зазнають зараз етнографічні музеї, що обумовлено двома факторами. Перший стосується представлення інших народів. Досі зберігається традиційна схема етнографічного музею з чітким розподілом народів та культур, хоча вона критикується вже понад сто років [18]. Сьогодні вона і зовсім вже виглядає анахронізмом, бо «глобалізація не знищує локальні, національні та інші культури, а сполучається з ними в різних неочікуваних комбінаціях» [16]. Другий чинник обумовлений стрімкою урбанізацією, через що «більшість об'єктів в етнографічних музеях не є «нашими» і не є «народними»» [19].

Обидві ці проблеми лише на перший погляд здаються суто внутрішньомузейними. Їх соціальна складова виявляється тоді, коли в системі музейної комунікації з'являється друга активна сторона – відвідувач музею. Ось тут етнографічні музеї і постають перед новим викликом. Масштабні міграції призвели до того, що представники «музеефікованих» етносів опинились в етнографічних музеях не лише як експонати, а й як відвідувачі. Це спровокувало низку проблем: від етичних (хто має право на інтерпретацію спадщини і кому вона належить) до прикладних (якими мовами має вміти спілкуватись музей) [5].

Втім, соціокультурні виклики та завдання не лише етнографічних, а й всіх музеїв стають все більш різноманітними, бо музеї стають все більш антропоцентричними, а музейні спільноти – все більш полікультурними.

До соціокультурних викликів додаються ще й фінансові проблеми. Світова фінансова криза змушує навіть найвідоміші музеї світу вдаватися до безпрецедентних заходів: Британський музей оголосив про часткове закриття експозицій, які будуть доступні лише спеціалістам з мистецтва та групам, які заздалегідь замовляють платні екскурсії (Сайт «Подробности.ua», 23 травня 2002 р.), річний бюджет Музею сучасного мистецтва в Леоні (Іспанія) скорочено з 10,6 млн. євро у 2007 році до 5,3 млн. євро у 2013, фінансування нових закупок призупинено (Сайт «Prostir.museum», 15 жовтня 2013 р.).

Все частіше з'являються повідомлення про закриття музеїв: в США оголошено про закриття всесвітньо відомого геологічного музею при Університеті штату Вайомінг (Палеонтологічний портал «Аммонит.ру», 30 липня 2009 р.), у Берліні закривається музей Гуггенхайма, у Вені – палац-музей Ліхтенштейн (Сайт TV.NET, 21 лютого 2012 р.), три археологічні пам'ятки на Кіпрі залишаються закритими для відвідувачів, а розкопки древнього міста Тамассос призупинені через нестачу обслуговуючого персоналу і коштів (Газета «Вестник Кипра», 2013 р.).

«Сьогоднішня ситуація в мистецтві в цілому, і в музейній практиці зокрема (відсутність державного фінансування, відтік публіки, зменшення фондів), змушує музейників запроваджувати нові форми, здатні перетворити контакт глядача з експозицією в комунікацію подійового характеру, – зазначив А.Г. Баканурський [2, с. 5].

Однією з таких форм є театралізація комунікативного простору музею.

Мета дослідження – виявлення й осмислення соціально-філософських засад театральності музейних комунікацій.

Методологічна стратегія даного дослідження базується на концепції театральності соціокомунікативних проявів культури [10] в рамках соціокультурного аналізу (з відповідним методологічним апаратом).

Виклад основного матеріалу. Під театралізацією музейного простору розуміють як організацію театральних вистав в музейних залах, так і надання театральних рис системі комунікацій в музеї та поза його межами.

Перші спроби перетворення музейного залу на театральну сцену відбувались вже на початку ХХ століття. Наприклад, в 1907–1908 та 1911–1912 роках в Петербурзі існував Старовинний театр, створений за ініціативою М. Євреїнова та барона Дризена, а також художників «Світу мистецтв». Його завданням було здійснення реконструкцій (з максимально можливою автентичністю) театально-видовищних форм різних епох. В рамках цього експерименту були ретельно відновлені іспанські ренесансні п'єси (Лопе де Веги, Кальдерона, Сервантеса), вистави комедії дель арте, середньовічні літургічні драми, містерії, фарси тощо.

Наприкінці 1923 року за ініціативою відомого історика театру В. Всеволодського-Гернгросса був створений Етнографічний театр. В театрі реконструювались стародавні ритуали в постановках «Селянський танець», «Солнцеворот» та інші. Детальне відновлення артефактів фольклорної видовищної культури надихнуло дослідників та чиновників до переосмислення стану музейної справи. Так, Мартин Лядов, котрий очолював в ті часи Главнауку, вимагав радикально переглянути роботу центральних музеїв. «Необхідно, – говорив він, – перетворити їх з кунсткамер, якими вони є, на живі музеї» [2, с. 6].

Все це відповідало ідеї філософа М. Федорова про те, що музейна колекція – це не лише зберігання, а й «збирання та відновлення», експозиція повинна «оживляти і воскрешати» артефакти [451, с. 578].

До театралізації, як засобу експозиційного рішення і як форми роботи з відвідувачами, вдаються й музеї України.

Наприклад, елементи театралізації (вплетення в канву музейних лекцій, погостин, презентацій, свят, виставок музичних і танцювальних номерів, реконструкцій народних обрядів, інсценувань класичних літературних творів тощо) активно використовуються у Дніпропетровському музеї ім. Д.І. Яворницького. Музей запровадив практику дитячих екскурсій з лялькою, коли екскурсовод розповідає і спілкується із дітьми від імені театальної ляльки-персонажу, наприклад, хлопчика-козака. У 2005 році музей створив нічну екскурсію з елементами театралізації «Людина і Степ». У канву лекції були вплетені чотири невеличкі постановочні сценки, які або ілюстрували розповідь екскурсовода (сценка тренувального двобою запорожців), або конфліктували із основною лінією екскурсії, повертаючи глядачів в

інший час (періодична поява «Д.І. Яворницького», і його намагання провести власну екскурсію), або підхоплювали і продовжували розповідь екскурсовода (сценка із промисловцем) [7].

Така практика створює ситуацію, коли, за словами британського музеєзнавця Р. Майлза, на ринку культурних послуг музеїв «вступає в пряму конкуренцію з іншими способами проводити вільний час» [6, с. 22].

На сьогодні склалися дві форми театралізації музейного простору:

- 1) театралізовані екскурсії;
- 2) музейно-театральний спектакль.

Театралізовані екскурсії передбачають різні форми втілення:

– проведення екскурсії екскурсоводом-актором в образі персонажу, якій відповідає тематиці експозиції;

– розігрування сценок-картинок, що ілюструють розповідь екскурсовода;

– театральні-інтерактивні екскурсії з введенням екскурсантів в «життя» експозиції через костюм, навчання етикету, манерам поведінки і т. ін., що відповідають тематиці музею [13, с. 73].

Музейно-театральні спектаклі можуть реалізовуватись у таких формах:

– спеціальна програма за тематикою одного з розділів музею може підкріплятись фрагментами з драматичних або музичних творів;

– спеціально поставлений спектакль, який гармонійно вписується в інтер'єр музею;

– музично-поетична або літературна композиція, яка відповідає тематиці музею та інтер'єру [13, с. 74].

Втім, навіть коли працівники музеїв не вдаються до театралізованих вистав, музейні експозиції сприймаються (і створюються), як локації драматургічного характеру. Це відображається й в термінології, яку застосовують музеєзнавці при їх описанні.

Наприклад, І. Гринько та А. Шевцова, осмислюючи проблеми, що пов'язані із демонстрацією в медичних музеях експонатів, які травмують психіку деяких відвідувачів, зазначають: «Музей постає перед доволі складним вибором: як зберегти в експозиції матеріали травмуючого характеру, не порушити цілісність і логіку експозиційного сценарію – і при цьому зробити музей естетично привабливим і доступним для людей різних вікових категорій?» [4, с. 344]. Виходом із ситуації автори вважають символічну візуалізацію хвороби. В якості можливих варіантів вони пропонують досвід арт-терапії (з проєктивними методиками на кшталт «намалюй свою хворобу») та відповідні картини-рефлексії відомих художників. Пропонується також використовувати народні антропоморфні образи хвороб: слов'янські ляльки-лихоманки, таджикські ляльки-лухтаки, грузинські батонебі (казкові ототожнення дитячих інфекційних хвороб) тощо.

Такий перехід на «мову» символів та образів наближає музей до театру, а використання традиційних ляльок – до лялькового театру.

Подібні заходи спрямовані на актуалізацію комунікацій в межах музею. Проте музейні комунікації є більш ефективними тоді, коли не обмежуються власне музейним простором, а виходять за межі – у соціокультурне середовище.

Цьому сприяє художня література, в текстах якої часто присутні музеї та події, що з ними пов'язані. Більш того, іноді саме літературні твори, в яких згадується той чи інший музей, стають ефективним засобом реклами цього музею.

Наприклад, суттєве підвищення кількості відвідувачів у Луврі працівники музею пов'язують із виходом у світ роману Дена Брауна «Код да Вінчі», сюжет якого починає розгортатись саме у стінах Лувру. Захоплюючий сюжет роману та його екранізація зробили неймовірно популярними і книгу, і її автора, і музей. Так, у 2012 році музей відвідали біля десяти мільйонів осіб. А в 2013 році попит на квитки до Лувру був таким високим, що бельгійські митники виявили чотири тисячі високоякісних підроблених білетів, виготовлених в Китаї (газета «Комментарии.ua», 12 вересня 2013 р.).

Для підтримки зацікавленості, що виникла, музей почав пропонувати глядачам аудіо-гід: записану на плівку екскурсію пам'ятними місцями, яку проводить актор Жан Рено, виконавець ролі інспектора Безу Фаша у фільмі (газета «Pravda.ru», 23 травня 2006 р.). І взагалі Ден Браун вважається нині засновником цілої туристичної індустрії: у Парижі вже є спеціальні туристичні маршрути, які так і називаються – «По слідах «Коду да Вінчі». Гіди показують і готель Ritz, і Лувр, і Сен-Сюльпіс.

Таку рекламу можна віднести до особливого різновиду продакт-плейсменту – так званого product integration. Така реклама передбачає не просто згадування продукту, що просувається, в

тексті книги або його мелькання на екрані, а «вплетення» його в сюжет художнього твору, повне його злиття зі сценарієм. Цей прийом виходить за рамки «прихованої», непрямой реклами, та і взагалі реклами як такої. Тому, що, по-перше, він не сприймається читачем (або глядачем) як реклама, бо тут відсутні пропозиції «в лоб», нав'язування, агресія, що притаманні, наприклад, рекламним відеороликам. А по-друге, тому, що іноді і сам письменник не вбачає в ньому цілеспрямованої реклами. Розв'язуючи певні творчі завдання, письменник може і не замислюватись про потенційний рекламний ефект свого твору [9, с. 283].

З цієї точки зору заслуговує на увагу і такий факт: в той час, коли закриваються деякі державні музеї, з'являються повідомлення про створення музеїв приватних.

Так, в 2013 році в Одесі (Україна) відкрився Музей контрабанди. А музеїв піратства в тому ж році відкрилося аж два: в Євпаторії (Україна) і у Флориді (США). І це в додаток до тих, що вже давно існують в Сантьяго-де-Куба, в Кульері (Іспанія), в Нассау (Багамські острови) та інших містах світу.

Поштовхом для створення музеїв з такої тематики послужили численні пригодницькі та детективні романи і кінострічки, присвячені цим «захоплюючим» заняттям.

Усвідомлюючи ефективність зв'язку успіху музею з літературними творами, працівники одеського Музею контрабанди запланували видання збірки оповідань про те, як у восьмидесяті роки громадяни СРСР, які виїжджали на постійне місце проживання за кордон, примудрялися провозити різні речі [1].

Зрозуміло, що тут не йдеться про product integration, але ж зв'язок музеїв із літературою закріплюється і в такий спосіб.

Ефективність такого маркетингового прийому тим більша, чим більш цікавою і потужною є літературна основа. Яскравий приклад – музей Шерлока Холмса. Успіх творів Артура Конан-Дойла не міг не привести до того, щоб у Лондоні з'явився музей за адресою Бейкер-стріт, 221b.

Ще далі в такій практиці пішов лауреат Нобелівської премії з літератури Орхан Памук, який одночасно з написанням роману «Музей невинності» займався створенням цього самого музею.

За музейною класифікацією Музей невинності відноситься до музеїв міського побуту ХХ століття. Основу його експозиції складають численні антикварні речі, які письменник збирав протягом багатьох років, відвідуючи блошині ринки та антикварні крамнички. Власне, саме ця колекція і надала поштовх до написання роману. «Кожна стара річ, – говорив в інтерв'ю каналу CNN Орхан Памук, – була частиною життя конкретної людини. Так поступово народився замисел роману «Музей невинності». Головний герой Кемаль не може забути свою кохану Фюсун, збирає речі, з нею пов'язані, – чашку, з якої вона пила, олівець, яким вона писала, сережку, котру загубила під час кохання. Він викупив дім, в якому виросла його кохана, і перетворив його в її музей. Довгі роки я нікому не зазнавався, що збираюсь відкрити музей, тому що боявся глузувань. Потім, коли я почав отримувати гроші за видання своїх романів, в мене з'явилась можливість втілити мрію у життя» [14].

Цей приклад показує, що деякі письменники одразу створюють комерційний проект, орієнтований на зв'язок із музеєм.

Так чи інакше, але у всіх наведених прикладах має місце взаємна спрямованість реклами: книга рекламує музей, музей рекламує книгу. З урахуванням тієї ролі, яку грають в житті суспільства книги та музеї, слід визнати, що дана маркетингова стратегія поєднує в собі як ознаки комерційної, так і соціальної реклами, посилюючи тим самим позиції обох культурних інститутів.

Засоби художньої літератури (на відміну від офіційних путівників) дозволяють музейним експозиціям «ожити»: стряхнути пил століть, вийти з вітрин і стати ближче до відвідувача, не зважаючи на сигналізацію і загрозові таблички «Руками не торкатись!» Книги із захоплюючим сюжетом частково компенсують дефіцит подій, який притаманний музеям. Музейні працівники, які наполегливо продовжують позиціонувати музей як «храм мистецтва», намагаються обмежити комунікацію між відвідувачем та музейним експонатом, тоді, як гарний роман може дати читачеві відчуття співпричетності не лише до музейних експонатів, а й до історичних подій, що з ними пов'язані.

Порушити «храмовість» музею, похитнути ідею про недоторканність музейних фондів намагаються в Державному музеї історії релігії (Санкт-Петербург). «Символіка сакрального: практика розкодування музейного предмету» – таку назву має інтелектуальний проект цього музею. Об'єктом дослідження в проекті є музейний предмет як основна одиниця музейного

фонду і першоджерело інформації про те середовище побутування, з якого від був вийнятий і яке репрезентує. Але для відвідувача музейний предмет часто залишається річчю-в-собі, «зачарованим» уламком іншого світу. «Розвіяти чари», висвітлити сутність музейного предмету – завдання проекту, який реалізується у форматі дискусійного клубу. В центрі уваги кожного засідання опиняється один унікальний предмет з музейної колекції, який спеціально виймають із фондосховища для актуалізації його сакральних та естетичних смислів в режимі інтерпретації сфери символічного [3].

По суті, цю ж функцію може виконувати і книга. Засоби художньої літератури дозволяють розповісти про річ не менш компетентно і захоплююче. Ці ж самі засоби можуть також спровокувати навколо цієї речі дискусію, в ході якої можуть розкритись додаткові смисли. У випадку успіху такої книги, все, що треба буде зробити музейним працівникам, – вийняти предмет з фондосховища не на один вечір (для одного засідання дискусійного клубу), а на більш довгий час, розмістивши у постійній експозиції.

Таким чином складається ситуація, коли спочатку письменник «приводить» до музею своїх персонажів, а потім і читачів. Музейним працівникам залишається підтримати цю ініціативу всіма можливими способами: налагодити зв'язки з авторами, які пишуть в подібних жанрах, подумати про можливість заказів на такі твори, виступити в ролі літературних агентів і т.д. Презентації нових книг, автограф-конференції, читацькі форуми та інші подібні заходи також будуть сприяти скороченню дефіциту подійовості в музеях.

Втім, ця практика цікава не лише з точки зору маркетингових ефектів [8], а й в дискурсі театралізації соціокомунікативного простору, як простору особливих смислів [20].

Більшість музейних практик націлені на подолання синдрому пасивності аудиторії шляхом включення її в процес самостійного формування культурних смислів. Для цього, власне, і застосовуються нетрадиційні засоби, які запозичуються, перш за все, з арсеналів видовищних мистецтв.

Деякі дослідники вважають, що саме ці засоби не лише трансформують музейний простір, а й активізують фантазію і культурну незалежність аудиторії [17], що сприяє актуалізації необхідного вільного діалогу. Таким чином створюються умови для зберігання балансу між «музеєм-колекцією» і «музеєм-подією» [12].

Втім, твори художньої літератури з музейної тематики створюють ще одну форму – віртуальну.

В цьому плані заслуговують на увагу музеї, які існують лише на сторінках літературних творів. Їх немає у реальності, їх вигадали письменники, але музейний комунікативний простір в них та навколо них ані трохи не поступається справжнім музеям за інформаційної насиченістю [11].

Вигадані музеї існують і у фантастичній літературі. Дивовижний музей казкових артефактів «створили» Аркадій і Борис Стругацькі в романі «Понеділок починається в суботу». А в їх романі «Жук у мурашнику» частина сюжету розгортається в Музеї позаземних цивілізацій. Втім, коли йдеться про футуристичну фантастику, завжди є ймовірність того, що такий музей може з'явитись коли-небудь і в реальності.

Особливість цих віртуальних музеїв полягає в тому, що не лише письменники, які їх вигадують, а й читачі уявляють їх собі кожен по-своєму. Тобто скільки читачів, стільки і різних «музеїв» (хоча і об'єднаних однією ідеєю). В цьому випадку кожен читач є не лише умовним «відвідувачем» музею, а й сам його «створює»: уявляє і складає його експозиції, облаштовує інтер'єр тощо. Як і в дійсності, так і в уяві експонати не можуть існувати самі по собі, вони пов'язуються між собою певними обставинами, смислами. Смислами, що задаються сюжетом і фантазією читача. Цей інформаційно-комунікативний простір є практично не обмеженим – ані простором, ані часом, ані смисловим різноманіттям.

Однак навіть якщо в літературному творі йдеться не про вигаданий музей (або артефакт), а про реально існуючий, в тексті він все одно піддається авторському осмисленню, наділяючись (певною мірою) ідеалізованими рисами.

Для позначення цього явища пропонується поняття особливої форми музейного простору – «музей-ідея».

Таким чином, художня література разом із науковою створює форму, що поєднує в собі такі форми, як «музей-колекція», «музей-подія», «музей-театр», «музей-ідея», – метаформу «музей-інформаційно-смислове поле».

Висновки. Музейний простір є комунікативним за своїми цілями, завданнями та формами існування. При цьому він не є замкнутим, бо музейна комунікація – це не лише обмін інформацією усередині музею.

Виходу музейної комунікації за межі музею, в соціальну реальність, сприяє не лише театралізація музейного простору, а й художня література з музейною тематикою. Ефективність зв'язку «музей – літературний твір» полягає не лише у взаємній рекламі, а й в суттєвому розширенні комунікативного простору музею.

Художня література, в якій так чи інакше згадується якийсь музей, разом із науковою літературою з музейної тематики створюють форму, яка поєднує в собі такі форми, як «музей-колекція», «музей-подія», «музей-театр», «музей-ідея», – метаформу «музей-інформаційно-сміслові поле». Такий підхід надає додаткових можливостей для осмислення театрального характеру музейних комунікацій в дискурсі соціальної філософії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А. В Музее контрабанды пополнение. *Odessit.ua*. URL: <http://www.odessit.ua>.
2. Баканурский А.Г. Театрализация музейного пространства. *Митець і музей: шляхи взаємодії: матеріали наук. конф. (Одеса, 25–27 квітня 2013 р.)*. Одеса, 2013. С. 5–6.
3. Бахтеева М. Практика раскодирования музейного предмета: вопрос актуализации эстетических и сакральных смыслов вещи. *Аркадія*. 2013. № 2(37). С. 11–13.
4. Гринько И.А., Шевцова А.А. К вопросу о методике и методологии экспонирования в медицинском музее. *История медицины*. 2018. Т. 5. № 4. С. 344–350.
5. Гринько И.А. Музейная антропология и музейный менеджмент. *Томский журнал лингвистических и антропологических исследований*. 2019. № 1(23). С. 113–123.
6. Майлз Р. Как музеи научились мобилизовывать ресурсы. Десять лет перемен в музейном секторе Великобритании. *Музеи в период перемен: материалы российско-британского семинара*. Санкт-Петербург, 1996.
7. Москалец А.А. Театрализация в музеї. *Дніпропетровський національний музей ім. Д.І. Яворницького*. URL: http://museum.dp.ua/article_2015_51.html.
8. Прокопович Л.В. Музеи в художественной литературе: перспективы совместной маркетинговой политики. *Аркадія*. 2013. № 2(37). С. 9–10.
9. Прокопович Л.В. Художественная литература о музеях как альтернатива музейным путеводителям. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2014. Вип. 1(43). С. 282–287.
10. Прокопович Л.В. Театрализация социокультурной коммуникации: методологическое обоснование исследовательского подхода. *ScienceRise*. 2017. № 7(36). С. 29–32.
11. Прокопович Л.В. Музейная тематика в художественной литературе: расширение коммуникационного пространства музея. *Музей як візуальний текст культури: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Черкаси, 5–6 вересня 2017 р.)*. Черкаси, 2017. С. 23–25.
12. Пушонкова О.А. Форми артисації дійсності у музейній практиці. *Митець і музей: шляхи взаємодії: матеріали наук. конф. (Одеса, 25–27 квітня 2013 р.)*. Одеса, 2013. С. 97–98.
13. Слуцкая Е.А. Современные возможности театрализации музейного пространства. *Митець і музей: шляхи взаємодії: матеріали наук. конф. (Одеса, 25–27 квітня 2013 р.)*. Одеса, 2013. С. 73–74.
14. Солнцева Е., Шарый А. «Музей невинности» как музей и роман. URL: <http://www.svoboda.org>.
15. Фёдоров Н.Ф. Сочинения. Москва, 1982.
16. Хобсбаум Э. Разломанное время. Культура и общество в двадцатом веке. Москва: АСТ, 2017. 384 с.
17. Чернов Т.О. Музей как коммуникативный транслятор культуры. *Митець і музей: шляхи взаємодії: матеріали наук. конф. (Одеса, 25–27 квітня 2013 р.)*. Одеса, 2013. С. 76–77.
18. Voas F. Principles of Museum Administration. *Science*. 1907. Vol. 25. P. 921–933.
19. Eriksen A. From antiquities to heritage: transformations of cultural memory. Berghah, 2014.
20. Prokopovich L.V. Museums at belles-lettres: cultural and economical effects of indirect advertising. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2013. Вип. 3(42). С. 320–322.

SOCIOLOGY

**ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ І ПОШИРЕННЯ
ОСНОВ МОРАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА В ПРАКТИЦІ
ВІТЧИЗНЯНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І
АДМІНІСТРУВАННЯ**

¹доктор філософських наук, професор **Дзвінчук Д. І.**,

²магістр державного управління **Лютий М. О.**,

³магістр державного управління **Лютий О. В.**,

⁴доктор економічних наук, професор **Петренко В. П.**

Україна,

¹Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, директор Інституту гуманітарної підготовки і державного управління;

²Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, аспірант кафедри публічного управління і адміністрування

³Верховинська районна державна адміністрація, голова,

⁴Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, кафедра публічного управління і адміністрування

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6621

ARTICLE INFO

Received 12 June 2019

Accepted 25 August 2019

Published 31 August 2019

KEYWORDS

leadership, morality,
applicants, selection, tests,
intellectualization.

ABSTRACT

The article demonstrates that, despite certain achievements of the national management science in theory and practice of leadership in the field of public management and administration, the results of the practical use of these recommendations in the management of the state remain unsatisfactory. The authors prove that the main reason is the unsatisfactory state of the morality and integrity of most managers - leaders of the system of public management and administration, since there are no corresponding requirements and examinations of applicants in the processes and technologies of personnel selection of the system based on the above mentioned characteristics. Taking into account the existing world practice of using test instruments to determine the level of morality and integrity of the applicants, it is proposed to supplement the process of selecting candidates for entry into the civil service by making them pass obligatory tests on morality and ability for moral leadership, intensifying the process of training applicants on the basis of intellectualization using modified authors of the leadership model, which will provide the leader's ability to effectively use both their own intellect and intellect of their followers.

Citation: Dzvinchuk D. I., Lyutyi M. O., Lyutyi O. V., Petrenko V. P. (2019) Regarding the Need for Development and Implementation of the Basics of Moral Leadership in the Practice of Domestic Public Management and Administration. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 5(17). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6621

Copyright: © 2019 **Dzvinchuk D. I., Lyutyi M. O., Lyutyi O. V., Petrenko V. P.** This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Актуальність проблеми. Названа ще у 2000 році в публікації [1] проблема, суть якої полягає в тому, що «Українські менеджери надають перевагу використанню неринкових

методів управління ...», а «... до формування «критичної маси» управлінців, готових жити за ринковими законами, ще далеко», залишається актуальною і сьогодні. Відсутність якісного управління і ефективного лідерства у всіх сферах життєдіяльності і життєтворчості сучасного українського суспільства продовжує підтверджуватись присутністю таких негативних оцінок експертами вітчизняного управлінського корпусу, як: «перекручена свідомість» і «функціональна неповноцінність» [2] (2002 р.), «живучість адміністративно-командної моделі регулювання», «фахова невідповідність управлінців регіонального рівня та місцевого самоврядування» [3] (2007 р.), «Кадри і менеджмент – це ключова проблема, хворе місце молодій державі України» [4] (2009 р.), «... підміна професіоналізму управлінських кадрів непрофесіоналізмом, політичною догідливістю тощо» [5] (2014), «Корупція в органах державної влади перестає бути видом девіантної поведінки, ...» [6] (2014) і т. п.

Зауважимо, що у вітчизняній управлінській літературі протягом останніх десятиліть проблемі ефективного і результативного управління-лідерства присвячено багато монографічних і дисертаційних досліджень, наукових статей, методичних розробок і практичних рекомендацій. Особливу увагу українськими науковцями приділено проблемам лідерства у сфері публічного управління і адміністрування, про що свідчать результати досліджень О. Альохіної, В. Бакуменка, М. Білинської, Р. Войтович, А. Гаврилук, Н. Гончарук, В. Гошовської, І. Грищенко, А. Гук, В. Гурієвської, І. Ібрагімової, Л. Карамушки, Н. Ларіної, В. Левковець, А. Ліпенцева, Н. Липовської, С. Лукіна, В. Михайленко, І. Надольного, Н. Нижник, Т. Новаченко, В. Новіка, Г. Одінцової, Л. Пашко, М. Пірен, В. Побережної, А. Рачинського, С. Серьогіна, І. Сурай, Т. Федорів, Т. Фелькель, О. Філь та багатьох інших.

Однак, залишаючись одним із основних трендів вітчизняної управлінської науки в контексті управлінського лідерства для самих різноманітних сфер політичної, ідеологічної і економічної активності українського соціуму, забезпечення належного лідерства для багатьох сьогодні діючих керівників вітчизняних людських спільнот (системи публічного управління і адміністрування, органів місцевого самоврядування, галузевих, регіональних, територіальних, партійних і громадських організацій, установ, підприємств тощо) продовжує залишатись проблемною і невідомою сферою знань та практичного досвіду, нецікавими і непотрібними теоретичними рекомендаціями, технологіями і моделями, які залишаються недооціненими і невикористаними. При цьому, проблема дефіциту лідерських компетенцій у діючого управлінського корпусу і, в першу чергу, вітчизняної системи публічного управління і адміністрування, ускладнюється специфікою лідерства в перехідному суспільстві, ментальність людських ресурсів якого поступово звільняється від ідеологем інституціональної матриці східного типу, що вимагає радикальної переорієнтації керівників-лідерів на критерії моралі, доброчесності і духовності, властиві західній інституціональній матриці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не дивлячись на те, що теоретичні і практичні напрацювання в сфері лідерства вилились в численну кількість його специфічних різновидів, відомих сьогодні під такими назвами, як автентичне, відповідальне, деструктивне, емоційне, інтелектуальне, когнітивне, колективне, командне, контролююче, корпоративне, креативне, раціональне, резонансне, результативне, реляційне, синергетичне, служіння, ситуативне, сприяюче, трансформаційне, управлінське, харизматичне, християнське і т. д., і т. п., обов'язковими складовими будь-яких варіантів незалежно від специфіки теоретичної концепції, запропонованої моделі, розроблених технологій, механізмів та інструментів реалізації і сфери використання повинні залишатись моральність, доброчесність і духовність лідера.

І хоча проблеми моральності і доброчесності державних службовців постійно перебувають в зоні інтересу вітчизняних дослідників [для прикладу, 7, 8, 9, 10], більшість їх рекомендацій спрямовані головним чином на «пересічного» представника цього корпусу, не вказуючи на абсолютну важливість наявності і обов'язковості культивування цих рис у лідерів у будь-яких сферах людської активності і, в першу чергу, в системі публічного управління і адміністрування. Адже саме їх відсутність у особистості повинна служити обмеженням її можливості функціонувати в системі державно-управлінської діяльності.

Авторами вітчизняного підручника «Етика державного управління», в якому розглядається «моральне підґрунтя державно-управлінської діяльності», наголошено на тому, що «...підвищені моральні вимоги в державному управлінні зумовлені:

- розпорядженням, значними матеріальними цінностями, людськими ресурсами;
- безпосереднім впливом на життя конкретних людей;

– існуванням ризику, непередбаченості в діяльності, поєднанням формально-процедурних регламентацій діяльності з можливістю прийняття вольових суб'єктивних рішень, імовірним творчим характером праці» [11, с. 9].

При цьому, «моральне призначення державної служби» згідно формулювання цих же авторів полягає в тому, що «Державні службовці служать народу України, задовольняючи його потреби в послугах держави» [11, с. 24].

Виходячи з цього слід усвідомити, що присутність в практичній діяльності лідерів системи публічного управління і адміністрування таких чинників, як «ризик», «непередбаченість» і «можливість прийняття вольових суб'єктивних рішень» щодо «значних матеріальних цінностей» та «людських ресурсів» виступають потужними джерелами їх мотивації до порушення моральних чеснот. Протистояти ж впливу цих мотиваційних чинників покликані вроджена, вихована або стимульована і жорстко контрольована притаманність особистості державного службовця – дідера-функціонера т. зв. моральних чеснот.

За визначенням трьох авторитетних експертів у сфері теорії лідерства, авторів бестселера 2002 року видання «Виховай свого лідера» У. С. Байхема, О. Б. Сміт і М. Дж. Пізі, саме моральні чесноти лідерів – дозволяють створювати команди, в яких «...панують високі моральні принципи і створена дружня атмосфера» [12, с. 92].

Проте зауважимо, що серед 28 обов'язкових названих у цьому бестселері «навиків і вмій керівного працівника» [12, с. 146-149] відсутні будь-які рекомендації щодо забезпечення його моральності – показника, який залишається поза увагою більшості дослідників саме в зв'язку з тим, що більшість із них вважають наявність цих характеристик у будь-якої особистості обов'язковою апріорі.

Мета статті. Продемонструвати необхідність, доцільність і умови інтенсифікації впровадження в практику лідерства у вітчизняній системі публічного управління і адміністрування тих складових морального світу стосунків в організованих людських спільнотах, які вироблені, сформульовані і оприлюднені тисячі років тому, а в сучасній вітчизняній управлінській традиції залишаються здебільшого забутими і невикористаними.

Виклад основного матеріалу. Підтвердженням цієї забутості можуть служити результати проведеного у 2010 році анкетування 454 українських державних службовців (в т. ч. 176 представників вищого корпусу – першої та другої категорії посад) з визначення думки останніх щодо ключових, необхідних лідеру професійних компетенцій [13]. Бажані і очікувані характеристики керівників – ідеальних лідерів, під орудою яких хотіли б працювати державні службовці, реінтерпретовані нами у вигляді Таблиці 1.

Таблиця 1. Портрет ідеального керівника-лідера очима вітчизняних державних службовців 2010 року опитування (реінтерпретація авторів Дж. [13])

Характеристика ідеального лідера	Ранг
Організатор	1
Вміє налагодити роботу	2
Ініціатор	3
Генератор ідей	4
Може повести за собою, до нього тягнуться люди	5
Серце команди	6
Чітко ставить завдання, формулює ідею – дає можливість іншим виконувати, розвивати	7
Не вдається до надмірного контролю	8
Дає працівнику свободу, поважає професіонала	9
Не тисне на працівників	10
Тонкий психолог	11
Стриманий, керує емоціями, поводить себе коректно	12
Однаково ставиться до всіх працівників	13
Може швидко зорієнтуватися	14
Здатний запобігти виникненню проблем та розв'язувати їх	15
Не перекладає провину на інших, бере на себе відповідальність за управління людьми	16

Вважаємо за необхідне звернути увагу на той факт, що перші 10 за рангом із 16 названих характеристик відображають виключно професійну компетентність керівника. Тільки в деяких з останніх шести (12, 13 і 16 ранг) можна помітити певні ознаки моральності.

Цілком невинуватену тенденцію майже повної відсутності моральних вимог до службовців вітчизняної системи публічного управління і адміністрування підтверджується і змістом тестових завдань, представлених вітчизняним інформаційно-комунікативним веб-ресурсом «Тести на державну службу», створеного в рамках проекту «Підтримки реформ в Україні» за сприяння Громадської мережі «Нова державна служба» [14].

Ці тести призначені для самопідготовки і відбору осіб, що претендують на посади державних службовців, або для уже діючих державних службовців, які планують кар'єрне зростання. З їх використанням цього будь-який претендент може безкоштовно знайти відповіді на питання та пройти електронне пробне тестування з тим, щоб оцінити свій рівень знань і готовність до конкурсного відбору на посади державних службовців відповідно до п. 2. ст. 26 Закону України «Про державну службу» та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби». До їх переліку включено 709 питань з відповідями, зокрема: 193 питання по Конституції України; 197 – по Закону України «Про державну службу»; 199 – по Закону України «Про запобігання корупції»; 120 – по спеціальному законодавству.

Однак, в цьому масиві, окрім професійних питань і питань на рівень загальної ерудованості, здібностей, оперативного, логічного і аналітичного мислення, розробниками не включено ні одного питання для визначення рівня моральності особи, не говорячи уже про елементарне встановлення її схильності до лідерства.

Це, на нашу думку, свідчить про повне ігнорування такої важливої для кандидатів на державну службу характеристики, як моральність і про нагальну необхідність впровадження у практику виявлення, добору, постійного розвитку і ефективного використання кадрового наповнення вітчизняної системи публічного управління і адміністрування додаткових моделей, критеріїв та інструментів, орієнтованих на виявлення, розвиток і підтримку загальноновизнаних сучасною цивілізацією критеріїв моральності. І це при тому, що авторами виданих в Національній академії державного управління при Президентові України (НАДУ) навчально-методичних матеріалів «Морально-психологічні засади управлінської діяльності» [15, с. 7] в процесі навчання майбутніх і діючих функціонерів системи публічного управління наголошується, що «Моральність – важлива умова повноцінного розвитку керівника. Тому професійні якості особистості необхідно розглядати разом з її моральними нормами».

Однак, свідоцтво того, що сучасний стан моральності кадрового корпусу системи публічного управління і адміністрування держави Україна залишається далеким від належного є більше ніж достатньо. Причини цього експерти вбачають в тому, що нинішні проблеми в державі «... зумовлені дефіцитом не так валюти чи інших ресурсів, як людей, здатних ними ефективно розпоряджатися в загальносуспільних інтересах» [16], що «Фатально бракує відповідальних і некорумпованих політиків, для яких ця територія значила б щось більше, ніж просто місце отримання політичних та фінансових дивідендів» [17], що «...низький рівень моральної культури державних службовців є проблемою сьогодення та породжує не лише недовіру з боку громадян, але і знижує ефективність діяльності управлінських кадрів та роботу державних органів в цілому» [18].

Результатом цих і багатьох інших не названих за браком місця недоліків системи управління державою став факт того, що за підрахунками експертів Центру економічної стратегії (ЦЕС) «Україна через неефективне управління і недостатнє верховенство права протягом останніх 5 років недоотримала близько \$70 млрд. надходжень до бюджету» [19], а за показниками Індексу сприйняття корупції 2018 року Україна ділить 130 місце з такими країнами, як Гамбія, Іран, М'янма та Сьєрра-Леоне [20].

Що ж виступає головною перешкодою в наближенні до «ідеалу»? Відповіді на такі запитання були отримані і оприлюднені дослідниками Компанії «Тейлор Нельсон Софрез Україна» [21], які в табличній інтерпретації виглядають наступним чином (Табл. 2).

Таблиця 2. Причини, які заважають державним службовцям відповідати «ідеальному» портрету (Дж. [21])

Опис причин відхилення від «ідеалу»	% опитаних
Бюрократизм	71
Низький рівень зарплати	63
Відсутність системи мотивації	56
Недостатній рівень кваліфікації	55
Особисті якості	54
Рутинність роботи	26
Нічого з перерахованого	1
Інше	4
Важко відповісти	2

Цілком очевидно, що у відповідях респондентів оцінювання питання моральності управлінського корпусу не було присутнє, а більшість названих «причин» можна вважати скоріше мотиваторами аморальних поступків і поведінки на службі.

В зв'язку з цим, будь-які заходи з підвищення рівня моральності людських ресурсів системи публічного управління і адміністрування (і, в першу чергу, їх лідерської складової) несуть в собі високий потенціал корисності для суспільства, який до останнього часу продовжує залишатись невикористаним.

В якості одного із необхідних і обов'язкових заходів вважаємо за необхідне запропонувати використання для оцінювання моральності кандидатів на посади керівників і функціонерів в системі публічного управління і адміністрування відповідних тестових методик та інструментів.

Проте, аналіз доступних у фаховій літературі і в мережі Інтернет тестів на визначення моральності демонструє майже повну відсутність вітчизняних розробок відповідного спрямування, що також свідчить про нехтування цим інструментарієм в Україні.

В цьому контексті привертає до себе увагу пропозиція групи професорів та аспірантів соціальної психології Університету Вірджинії (University of Virginia), Каліфорнійського університету в Ірвіні (University of California at Irvine) та Університету Південної Каліфорнії (University of Southern California) щодо використання їх методики і тестового інструментарію для того, щоб «...дізнатись про власну мораль, етику та/або цінності, а також сприяти науковим дослідженням» [22].

Запропоновані цими групами науковців тести дають можливість отримати відповіді про «ваші погляди на мораль», «широкий аналіз вашої моралі», «ваші цінності» «що ви вважаєте огидним і як це пов'язано з вашою мораллю» і т. п. в режимі on-line з дотриманням повної анонімності, з наданням респонденту певних висновків і рекомендацій щодо того як працює і повинен працювати його «моральний розум».

Аналогічні за призначенням та можливостями комплекси тестів на моральність запропоновано і іншими групами дослідників з Каліфорнійського університету в Берклі (University of California, Berkeley), з Лабораторії досліджень індивідуальних відмінностей (Individual Differences Research Labs) та ін. [для прикладу, 23, 24, 25, 26].

Названі тести, незалежно від того чи вони є безкоштовними онлайн-тестами для дослідження та оцінки характеристик моральності будь-якої особистості, чи професійними тестами, що використовуються в масштабних академічних дослідженнях і оцінках моральності людей, людських спільнот і суспільства різними університетами і лабораторіями, покликані надавати відповідь на питання «... наскільки ваша мораль і етичні позиції ґрунтуються на таких засадах, як Турбота, Справедливість, Лояльність, Авторитет, Чистота та Свобода» [26].

Подібний перелік таких універсальних моральних і патріотичних цінностей, як чесність, совість, відповідальність, гідність, толерантність, свобода і патріотизм, запропоновано Білою книгою національної освіти України, в якій одночасно наголошується на тому, що «Проблема моралі і патріотизму це вже не просто сфера філософії чи педагогіки. Це прерогатива національної безпеки» [27, с. 39].

Зауважимо, що проблема визначення позитивних моральних якостей людини (моральних чеснот) залишається предметом дослідження і поширення всіх часів, народів, вчень і вірувань. Свідченням цього є залишені нам переліки 13 «римських», 7 «християнських», 4 «кардинальних»,

3 «теологічних», 5 «конфуціанських» і т. п. чеснот, значна частина з яких знаходять місце і в сучасних переліках, але в більшості відомих тестів на виявлення схильності до лідерства якщо і присутні, то в достатньо завуальованому вигляді уже тільки як певні похідні від них.

При цьому, хоча всіма розробниками тестових інструментів визнається очевидність того факту, що жоден коли-небудь розроблений тест не зможе визначити моральні основи особистості з повною точністю та достовірністю, а також не може замінити необхідність ознайомлення і прийняття основ моральності, які б гарантували моральну і етичну поведінку будь-якої людини в будь-яких професійних і життєвих обставинах та ситуаціях, більшістю дослідників визнається потреба присутності в оцінках, а потім і в поведінці будь-якої особистості (і, в першу чергу, особистості керівника-лідера) переліку моральних чеснот в тому чи іншому вигляді, інтерпретації чи кількості.

Таким чином, розвиток і постійне зростання частки морального лідерства у вітчизняній системі публічного управління і адміністрування вимагає постановки і реалізації завдання з обов'язкового доповнення будь-яких відомих і рекомендованих моделей лідерства загально визначеними моральними складовими з привнесенням останніх в управлінську практику.

Наступним завданням з удосконалення моральності і поведінки вітчизняного лідерського корпусу пропонуємо вважати поширення рекомендацій публікації щодо інтелектуалізації сучасного публічного управління і адміністрування на основі врахування основних теоретичних досягнень сучасної поведінкової економіки [28], авторами, якої на основі того, що взаємодія і взаємовпливи людей в групах «...формується інтелектом людей, яким є притаманними творчий (I_T), професійний (I_П), соціальний (I_С), особистісний (I_О), емоційний (I_Е) і т. д. інтелект, певні психологічно-поведінкові та морально-духовні характеристики і вміння їх використовувати», стверджують, що успішність будь-якої системи є функцією всіх складових інтелекту, в т. ч. і моралі, і поведінки її людських ресурсів і, в першу чергу, управлінських.

Адже, якщо припустити, що особистісною (I_О) і соціальною (I_С) складовими інтелекту лідера формується континуум «егоїзм – альтруїзм» – обов'язкового елементу модифікованої нами моделі «Діамант лідерства [29], то слід погодитись із висновком про те, що з позицій поведінкової економіки більшістю «...дослідників шляхів удосконалення життєдіяльності українського суспільства з поля зору втрачено поведінку тих, «кому доручено виробництво» «створеної знанням вартості» – кадрового наповнення органів публічного управління і адміністрування».

При цьому, пріоритети кадрової політики і професіоналізації управління слід «...зорієнтувати на дослідження проблем інтелектуалізації поведінки управлінців в процесах належного використання як власного інтелекту, так і інтелекту «доручених» до управління людських ресурсів» [28] на основі масштабної імплементації у вітчизняні реалії принципів морального лідерства шляхом забезпечення пріоритетної «раціональності» лідерів за рахунок максимізації впливу на їх рішення і поведінку творчої (I_T), професійної (I_П) і соціальної (I_С) складових інтелекту та мінімізації впливу особистісної (I_О) і емоційної (I_Е) складових.

В цьому контексті слід вказати на той факт, що використання сучасних технологій детермінації і корекції рівня моральності будь-якої особистості (і, в першу чергу, лідерів людських спільнот) не обмежуються виключно сформульованими вище двома завданнями.

Проте, далека і нелегка дорога завжди починається з перших кроків, а ті науково-теоретичні напрацювання, методичні і практичні рекомендації, які уже сьогодні є в доробку вітчизняних наукових шкіл державного управління, лідерства в державному управлінні, моральних і етичних канонів ефективного функціонування державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування, дозволяють оптимістично оцінювати позитивні зміни, що відбуваються як в науково-теоретичному, так і в методичному та в практичному забезпеченні цього напрямку досліджень.

Свідченням цього є поява в матеріалах останньої за часом науково-практичної конференції за міжнародною участю на тему «Публічне управління та публічна служба в Україні: стан проблем та перспективи розвитку» [30], проведеної в НАДУ 07-08 вересня 2018 р., цілої низки оригінальних публікацій за тематикою лідерства і моралі.

Автори цих публікацій звернулись до таких тем, як: «Доброчесність як базова чеснота державного службовця [30, с. 108-111], «Ціннісні засади управлінського лідерства та репутації» [30, с. 250-252], «Конфлікт соціальних евристик та суспільної моралі: причини та можливості подолання» [30, с. 308-311], «Перебудова морального світу в настановах В. Винниченка» [30, с. 331-334], «Етична освіта в сфері публічного управління» [30, с. 378-379], «Банальність зла» та

етичні цінності публічного управління» [30, с. 384-387], «Толерантність як професійно важлива якість сучасного управління» [30, с. 398-399], «До питання морально-етичного статусу депутата Верховної Ради: етичний та елітологічний вимір» [30, с. 503-504].

Зауважимо, що автор останньої із приведеного переліку публікації наголосив, що сьогодні в Україні «...панує моральністний плюралізм. Кожна особистість чи група близьких людей мають свою більш-менш окреслену систему моральних цінностей, свій моральний міні-кодекс, який і визначає конкретну лінію їх поведінки, яка мало кореспондується із загальнонародськими цінностями та нашими суспільними потребами». Незаперечно, що це припущення автора цілком адекватно відображає ситуацію як в українському суспільстві загалом, так і, на жаль, в системі публічного управління і адміністрування, включаючи і лідерський корпус.

Ліквідації цього стану «моральністного плюралізму» серед лідерів організованих груп людей в цій системі, їх повернення до загальновідомих та загально визнаних людських моральних цінностей і чеснот, сформованого суспільством запиту на доброчесне, моральне, етичне і т. п. управління, можуть сприяти і результати цього дослідження у вигляді сформульованих завдань.

Використання наших пропозицій щодо удосконалення лідерства в комплексі із уже відомими напрацюваннями вітчизняних науковців і практиків в сфері забезпечення належної кадрової політики в Україні, формування базової моделі державного службовця, оцінювання державних службовців, дослідження лідерства в публічно-управлінській діяльності і т. п. може дати позитивний ефект виключно за умови масштабного використання цих напрацювань в роботі НАДС і відповідних служб кадрового забезпечення всіх державних установ і відомств на всіх рівнях ієрархії системи.

Адже, кадрова політика формується та реалізується державними службовцями – лідерами, які виступають одними із головних її суб'єктів, від знань, досвіду, компетентності, мотивації, моральності і доброчесності яких залежить успіх проведення будь-яких реформ у цій сфері.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, в результаті формалізації переліку нормативних, професійних і особистісних вимог до кадрового наповнення вітчизняної системи публічного управління і адміністрування, аналізу узагальненої інформації з тестування діючих і майбутніх державних службовців з використанням рекомендацій цього дослідження, сформульовані наступні висновки:

1. Незаперечна необхідність оволодіння управлінським корпусом вітчизняної системи публічного управління і адміністрування інноваційними моделями і технологіями лідерства вимагає інтенсифікації процесів всіх видів навчання і підвищення кваліфікації її кадрового наповнення (як майбутнього, так і уже практикуючого).

2. В діючу сьогодні практику використання тестів в процесах відбору кадрів для роботи в системі публічного управління і адміністрування необхідно ввести тести на ідентифікацію моральних, етичних і життєвих цінностей претендентів, їх здатності виконувати функції лідерів за притаманних системі специфічних обов'язків і обмежень на різних рівнях її ієрархії.

3. Удосконалення і розвиток моральних аспектів лідерства у вітчизняному публічному управлінні і адмініструванні вимагає інтелектуалізації кадрового наповнення системи через оволодіння сучасними управлінськими технологіями з належного використання як власного інтелекту, так і інтелекту довірених для управління людських ресурсів.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на практичну апробацію і впровадження сформульованих вище завдань і висновків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колесник Л. Украинские менеджеры предпочитают пользоваться нерыночными методами управления, отпугивая потенциальных инвесторов / Л. Колесник // [Електронний ресурс] КОМП&НБОН. 17.03.2000. – Режим доступу : <http://www.companion.ua/articles/content?id=5432>
2. Сунгуровський М. Диагноз – «Стратегічна недостатність» [Електронний ресурс] Universum. – Режим доступу: <http://www.universum.org.ua/journal/2002/sungur7>
3. Масловська Л. Ц. Синергічний підхід у становленні регіонального менеджменту / Л. Ц. Масловська // Регіональна економіка. – 2007. - №4. – С. 19 – 26.
4. Панцир С. І. Низький інтелектуальний рівень державних рішень – реальна загроза для України / С. І. Панцир // [Електронний ресурс] Диалог.ua. – Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page93-1477.html>
5. Пашко Л. А. Запровадження профілів професійної компетентності посад як механізм реалізації людино центричного підходу на державній службі / Л. А. Пашко // Теорія та практика державного

- управління і місцевого самоврядування. – 2014. - № 2 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://el-zbirn-du.at.ua/2014_2/20.pdf
6. Западничук О. П. О. Механізми мінімізації корупції в системі державної служби України / О. П. Западничук, Н. Т. Гончарук // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 4 (33). – С. 26-33.
 7. Морально-етичні засади розвитку державної служби України: європейський та вітчизняний досвід : монографія / С. М. Серьогін, О. В. Антонова, І. І. Хожило та ін. ; за заг. наук. ред. проф. С. М. Серьогіна. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2007. – 290 с.
 8. Лучанінова Л. О. Морально-етичні норми як інструмент підвищення ефективності діяльності державних службовців / Л. О. Лучанінова // Управління розвитком. – 2011. – № 10 (107). – С. 84–86.
 9. Томкіна О. Принцип доброчесності державної влади: постановка проблеми / О. Томкіна // Вісник національної академії правових наук України. – 2014.- №1(76). – С. 65-74.
 10. Сорокіна Н. Доброчесність як необхідний морально-етичний складник діяльності публічного службовця / Н. Сорокіна // Національний юридичний журнал: теорія і практика. – 2017. - № – С. 39-42.
 11. Василевська Т. Е. Етика державного управління : підручник / Т. Е. Василевська, В. О. Саламатов, Г. Б. Марушевський ; за заг. ред. Т. Е. Василевської. – К. : НАДУ, 2015. – 204 с.
 12. Байхем Уильям С. Воспитай своего лидера. Как находить, развивать и удерживать в организации талантливых руководителей / Уильям С. Байхем, Одри Б. Смит, Метью Дж. Пизи. : Пер. с англ. – М.: Изд. Дом «Вильямс», 2002. – 416 с.
 13. Розвиток лідерства на державній службі як умова належного врядування / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://academy.gov.ua/doc/koment-inter_prezident/2014/koment_iner_prezident_2014_07_03.pdf
 14. Тести на державну службу. Питання і відповіді 2018 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://test.gudsweb.org/>
 15. Алюшина Н. О. Морально-психологічні засади управлінської діяльності : навч.- метод. матеріали / Н. О. Алюшина, Т. В. Новаченко. – К. : НАДУ, 2013. – 60 с.
 16. Крамар О. Як подолати дефіцит якісних кадрів у державному секторі. У пошуку нових людей / О. Крамар // [Електронний ресурс] Тиждень. ua. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Politics/126011>
 17. Максим СТРІХА: «Я НІКОЛИ НЕ БОЯВСЯ ЙТИ ПРОТИ ТЕЧІЇ» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kharkiv-nspu.org.ua/archives/2950>
 18. Корнута Л. М. Значення моральних та етичних основ у діяльності державних службовців / Л. М. Корнута // Лідерство в державному управлінні: збірник доповідей щорічних Рішельєвських академічних читань (Одеса, 21-23 вересня 2011 р.). – О.: «Юридична література», 2012. – С. 136-138.
 19. Експерти підрахували, скільки мільярдів доларів втрачає Україна через неефективне управління / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/eksperti-pidrakhuvai-skilki-milyardiv-dollariv-vtrachaje-ukrajina-cherez-neefektivne-upravlinnja-2511309.html>
 20. Ганебний рейтинг: Україна – найкорумпованіша країна Європи після Росії / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/ganebniy_reyting_ukrayina_naykorumpovanisha_krayina_yevropi_pislya_rossiyi_n932162
 21. Українці розповіли, чому важко бути ідеальним чиновником – опитування / [Електронний ресурс] Українська правда. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2016/05/24/7109487/>
 22. Your Morals. Org / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.yourmorals.org/>
 23. The Moral Sense Test. How do you decide between right and wrong? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.moralsensetest.com/>
 24. The Morality Test / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.outofservice.com/morality/>
 25. «Big Three» Morality Test» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.idrlabs.com/morality/3/test.php>
 26. Moral Foundations Test / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.idrlabs.com/morality/6/test.php>
 27. Біла книга національної освіти України / НАПН України ; [Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл та ін. ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя]. – К. : Інформ. системи, 2010. – 342 с.
 28. Дзвінчук Д. І. Поведінкова економіка та доцільність інтелектуалізації публічного управління і адміністрування / Д. І. Дзвінчук, В. П. Петренко // Публічне управління та публічна служба в Україні: стан проблем та перспективи розвитку [Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (07-08 вересня 2018 р., м. Київ)] / За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.Л. Федоренка. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. – 520 с. – С. 152-155.
 29. Дзвінчук Д. І. Про доцільність використання модифікованої моделі «Діамант лідерства» в процесах відбору, підготовки та розвитку кадрів для об'єднаних територіальних громад України / Д. І. Дзвінчук, Р. В. Панасюк, В. П. Петренко // «Менеджер». Вісник ДонДУУ. Серія «Державне управління». – 2018. – Вип. 1(78) - Маріуполь, ДонДУУ, 2018. – С. 5-14.
 30. Публічне управління та публічна служба в Україні: стан проблем та перспективи розвитку [Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (07-08 вересня 2018 р., м. Київ)] / За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.Л. Федоренка. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. – 520 с.

MANAGEMENT AND MARKETING

ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ПІДПРИЄМСТВ РЕАЛІЗАТОРІВ ГАЗУ

аспірантка **Оксана Швед**, Україна, Івано-Франківськ, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijtss/31082019/6622

ARTICLE INFO

Received 19 June 2019
Accepted 23 August 2019
Published 31 August 2019

KEYWORDS

sociological survey, gas sales company, service, cooperation, consumer.

ABSTRACT

The study was aimed at establishing the level of quality of service delivery of gas companies. A sociological survey of consumers of gas sellers' services was conducted by filling in the respondents with a special questionnaire developed by the authors. The following gas companies have agreed to conduct a consumer survey of their services: Ivano-Frankivsk Gas Sales, Lvivgas Sales, Poltavagaz Sales, Ternopilgaz Sales, Cherkasygaz Sales. According to the results of the survey, the weaknesses in the work of gas sellers with the consumers of their services were identified and recommendations were given regarding the need for detailed diagnostics of the needs of gas service consumers, the development of a manual that provides a clear algorithm for the work of the personnel with the services of gas converters. and consumers of gas companies.

Citation: Оксана Швед. (2019) Doslidzhennia Yakosti Nadannia Posluh Pidpriumstv Realizatoriv Hazu. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 5(17). doi: 10.31435/rsglobal_ijtss/31082019/6622

Copyright: © 2019 Оксана Швед. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Одним з ключових критеріїв оцінки діяльності підприємств реалізаторів газу на сьогодні є якість та ефективність надання послуг громадянам і юридичним особам. На жаль, на сучасному етапі розвитку нашої держави державні установи не в повному обсязі забезпечують своїх громадян послугами, зокрема якісними послугами. На це впливає ряд факторів: законодавчий, адміністративний, фінансовий, людський, корупційний тощо. Європейська інтеграція України позитивно впливає на удосконалення нормативно-правового регулювання сфери послуг, вивчення питань щодо надання послуг та покращення їх якості, відповідальності за ненадання або неякісне надання послуг, тобто це є одним із стратегічних завдань сучасного українського державного підприємства.

Розглядаючи питання покращення якості послуг, [1,2] доцільно будувати відносини підприємств реалізаторів газу та споживачів їхніх послуг на наступних принципах: верховенства права як пріоритету прав та свобод людини і громадянина, справедливості та гуманізму у діяльності публічної адміністрації; законності як діяльності публічної адміністрації відповідно до повноважень та у порядку, визначених законом; відкритості як доступності для громадян інформації про діяльність та рішення публічної адміністрації, а також іншої публічної інформації; процедурної справедливості як гарантування зваженого та неупередженого застосування права, поваги до людини, захисту її честі та гідності; пропорційності як вимоги щодо обмеження адміністративних дій метою, якої необхідно досягти, а також обов'язку публічної адміністрації зважати на наслідки своїх рішень, дій та бездіяльності; підконтрольності як обов'язкового внутрішнього та зовнішнього, в тому числі судового, контролю за діяльністю публічної адміністрації; відповідальності як обов'язку кожного адміністративного органу відповідати за свої дії та прийняті рішення перед особою та суспільством.

Мета дослідження Аналіз, інтерпретація та узагальнення результатів опитування споживачів послуг підприємств реалізаторів газу, проведеного з метою покращення надання послуг підприємств реалізаторів газу.

Матеріал та методи. Дослідження споживачів послуг підприємств реалізаторів газу проводилося шляхом заповнення респондентами спеціальної анкети, розробленої авторами [3].

Розроблена анкета нараховувала 12 питань, кожне з яких містить кілька варіантів можливих відповідей. Із 1000 надісланих у зазначену організацію анкет добровільно і анонімно були заповнені 873. Наступні газові компанії погодилися провести опитування споживачів своїх послуг: Івано-Франківськгаз збут, Львівгаз збут, Полтавагаз збут, Тернопільгаз збут, Черкасигаз збут.

Результати дослідження. Для отримання об'єктивної інформації про стан настання послуг підприємств реалізаторів газу за ініціативою інституту економіки та менеджменту Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, підтриманою відповідним листом керівництва університету, керівники «Івано-Франківськгаз збут», «Львівгаз збут», «Полтавагаз збут», «Тернопіль збут» та інші дали згоду на проведення анкетування споживачів їхніх послуг.

Опитування споживачів послуг підприємств реалізаторів газу проводилося шляхом заповнення респондентами спеціальної анкети, розробленої авторами.

Розроблена анкета нараховувала 12 питань (не включаючи блок із загальними відомостями про респондентів), кожне з яких містить кілька варіантів можливих відповідей. Із 1000 надісланих у зазначену організацію анкет добровільно і анонімно були заповнені 873.

**Анкета споживача послуг, що надає підприємство реалізатор газу
Процедури обслуговування відвідувачів**

Загальні відомості

Ваше прізвище,
ім'я, по батькові: _____
Ваша адреса,
телефон: _____

Соціальний статус:

(потрібне підкреслити)

☐ службовець,	☐ пенсіонер,
☐ робітник,	☐ підприємець,
☐ студент,	☐ непрацюючий,
☐ представник громадської організації	
☐ інші	

1. Чи задоволені Ви якістю отриманих послуг?
 так ні
 2. Чи були ввічливими та уважно відносилися до порушених Вами питань співробітники підприємства реалізатора газу?
 так ні
 3. Чи є загальноприйнятим серед працівників підприємства реалізатора газу у телефонній розмові представлятися із зазначенням власного ім'я, посади та назви підрозділу?
 так ні по телефону не звертався
 4. Чи доводилося Вам декілька раз приходити до підприємства реалізатора газу за однією і тією ж послугою?
 так ні
 5. Якщо Ви чекаєте розгляду своєї справи, чи надається Вам інформація щодо того, скільки громадян перебуває у черзі перед Вами, або щодо прогнозного очікування?
 так ні
 6. Чи отримували відповіді на письмові звернення в строки, передбачені чинним законодавством (30 календарних днів)?
 так ні
- Якщо не отримували в термін відповіді, то протягом якого часу?

7. Чи стикалися Ви із проявами корупції у даному підприємстві реалізаторі газу?
 так ні
 8. Чи скаржилися Ви на працівників даного підприємства реалізатора газу?
 так ні
 9. Чи зверталися до судових інстанцій зі скаргами щодо діяльності підприємства реалізатора газу?
 так ні
 10. Який напрямок діяльності підприємства реалізатора газу з обслуговування відвідувачів потребує покращення або перегляду?
Будь ласка, уточніть _____
 11. Чи є доступними необхідні номери телефонів?
 так ні не телефонував
 12. Пропозиції споживача послуг щодо покращення роботи підприємства реалізатора газу: Чи є у Вас пропозиції щодо покращення роботи органу? Які саме?

ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!!!!

Результати проведеного дослідження продемонстрували наступні результати: 100% опитаних респондентів 71% жіночої статі, 24% опитаних у віці від 30-40 років, 64% - після 40 років. На запитання «Чи задоволені Ви якістю отриманих послуг?» 85% респондентів відповіли ствердно, 8% - не задоволені якістю отриманих послуг, а решта вагаються з відповіддю.

Респонденти відзначають ввічливість та толерантність працівників підприємств реалізаторів газу (рис. 1): позитивність працівників відзначають 46 % опитаних, 32 % стверджують, що персонал зазвичай привітний, 10% опитаних зазначають, що працівники підприємств реалізаторів газу іноді привітні, і 12 % при зверненні відзначають не ввічливе ставлення до споживачів.

Щодо питання «Чи є загальноприйнятим серед працівників підприємства реалізатора газу у телефонній розмові представлятися із зазначенням власного ім'я, посади та назви підрозділу?», то думки респондентів поділися, адже більшість опитаних ніколи не зверталися з проблемою по телефону, а користувалися особистими кабінетами служби, а ті, що телефонували, то відзначають, що працівники практично не представлялися при телефонному зверненні. При опрацюванні анкет тільки 11,5 % респондентів відзначили, що працівники підприємств реалізаторів газу у телефонній розмові представлялися із зазначенням власного ім'я, посади та назви підрозділу.

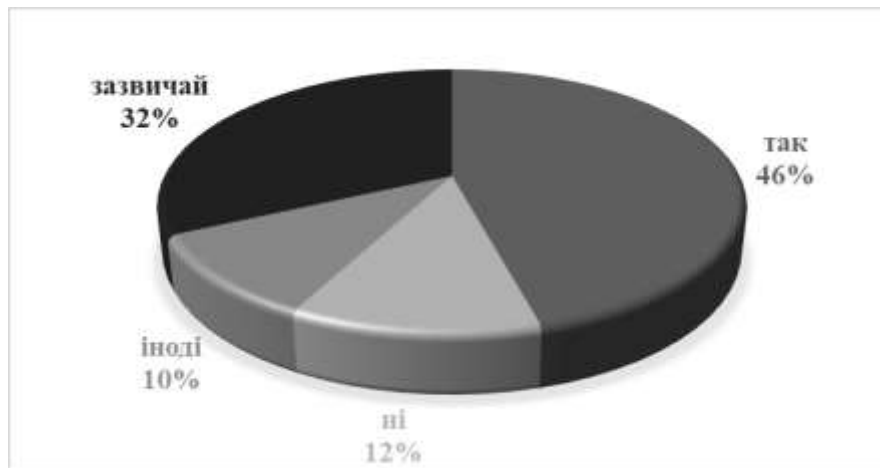

Рис. 1. Чи були ввічливими та уважно відносилися до порушених Вами питань співробітники підприємства реалізатора газу?

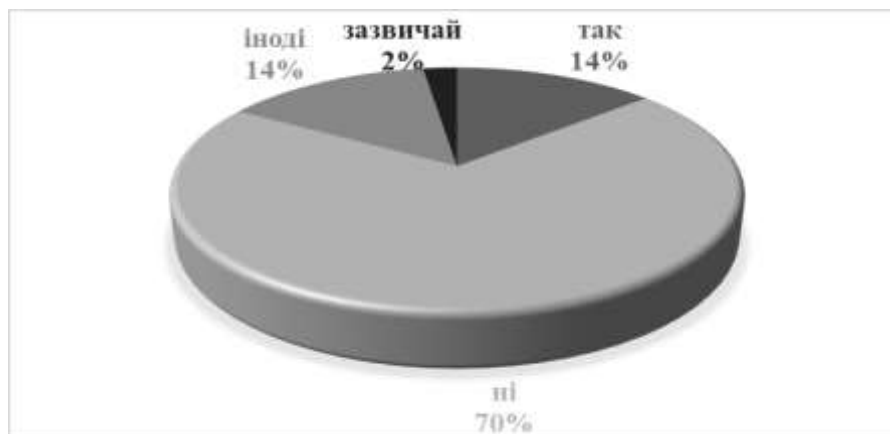

Рис. 2. Чи доводилося Вам декілька раз приходити до підприємства реалізатора газу за однією і тією ж послугою?

Якість надання послуг підприємств реалізаторів газу характеризують дані на рис.2. більшість опитаних (70%) стверджують, що проблема, з якою вони зверталися вирішувалася з першого разу і тільки 14 % респондентів зверталися повторно з однією проблемою.

Негативним явищем при дослідженні встановлено те, що при очікуванні розгляду своєї справи 46 % опитаних не надавалася інформація щодо того, скільки громадян перебуває у черзі

перед ними, або щодо прогнозного очікування (рис.3). Натомість 40 % респондентів отримували необхідну інформацію при особистому зверненні.

Однозначно та ствердно респонденти відповіли на питання «Чи отримували відповіді на письмові звернення в строки, передбачені чинним законодавством (30 календарних днів)?»: 100% так, тобто всі звернення розглядаються в зазначений законодавством період, тобто підприємство є відповідальним і перед своїми споживачами, так і перед державою.

Також, всі респонденти (100%) стверджують, що не стикалися із проявами корупції на підприємствах реалізаторах газу.

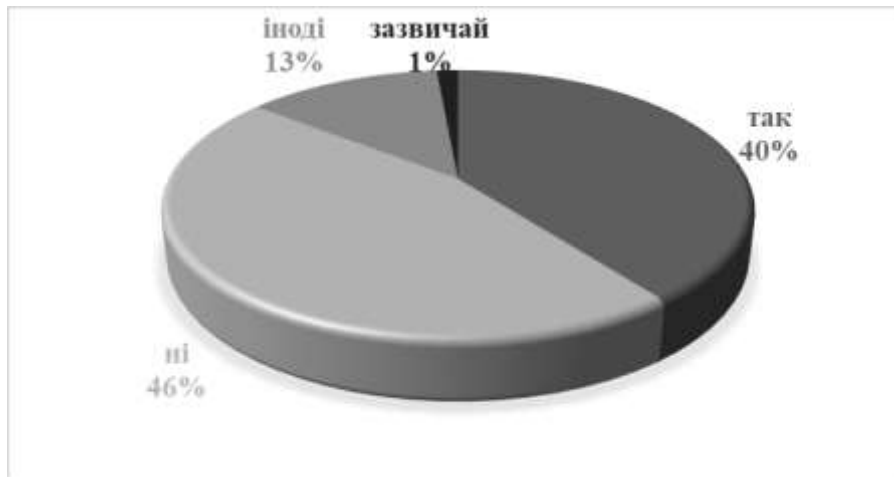

Рис. 3. Якщо Ви чекаєте розгляду своєї справи, чи надається Вам інформація щодо того, скільки громадян перебуває у черзі перед Вами, або щодо прогнозного очікування?

На запитання «Чи скаржилися Ви на працівників даного підприємства реалізатора газу?» респонденти дали не однозначну відповідь: 46% респондентів відповіли, що ніколи не скаржилися на працівників підприємства реалізатора газу, 40 % - скаржилися і 14% висловлювали незадоволення від роботи працівників підприємства реалізатора газу, але не оформляли скаргу офіційно у письмовому вигляді. Також, позитивним явищем є відсутність скарг до судових інстанцій від споживачів щодо діяльності підприємства реалізатора газу (100% респондентів).

Щодо питання «Який напрямок діяльності підприємства реалізатора газу з обслуговування відвідувачів потребує покращення або перегляду?», то респонденти виділили наступні напрями покращення роботи підприємств реалізаторів газу:

підвищення ефективності діяльності контролюваного суб'єкта; – зниження рівня корупції; – підвищення рівня довіри громадян до влади; – якісне поліпшення стосунків органів влади і населення; – позитивне сприйняття громадськістю та сприяння в реалізації ініціатив та реформ, що проводяться у державі [4].

затвердження державних стандартів якості надання послуг та проведення постійного державного моніторингу процесу надання послуг та оцінювання якості послуг, що надаються; – створення механізму вивчення потреб громадян у послугах та задоволеності щодо їх надання; – забезпечення участі громадськості в процесі оцінки якості послуг, що надаються, та прозорості їх надання. – впровадження дійової системи оскарження дій суб'єкта надання послуги; – забезпечення функціонування єдиного державного електронного порталу адміністративних послуг та розвиток системи електронних послуг [5].

Висновки. За результатами опитування було виявлено слабкі місця в роботі підприємств реалізаторів газу зі споживачами їх послуг та надано рекомендації щодо необхідності детальної діагностики потреб споживачів підприємств реалізаторів газу, розробка інструкції, що забезпечує чіткий алгоритм роботи персоналу з споживачами послуг і споживачів підприємств реалізаторів газу.

Підвищення якості послуг підприємств реалізаторів газу потребує проведення комплексної реформи, що дозволить удосконалити й узгодити нормативно-правові акти, які регламентують механізм надання послуг, і забезпечать їх спрощення, зокрема шляхом упровадження сучасних інформаційних технологій. Доцільно раціоналізувати також процедури розгляду пропозицій і скарг.

Окремим напрямком удосконалення системи надання послуг підприємств реалізаторів газу має бути децентралізація повноважень працівників підприємств реалізаторів газу. Для забезпечення ефективності надання послуг підприємств реалізаторів газу важливим також є встановлення стандартів їх якості та критеріїв результативності, своєчасності, доступності, зручності, відкритості, поваги до особи, професійності. Стандарти якості надання послуг повинні встановлювати мінімальні вимоги щодо того, як надається та чи інша послуга, ураховувати критерії оцінювання послуги, необхідності переведення роботи всіх працівників підприємств реалізаторів газу на систему електронного консультування, спрощення надання послуг, відкриття реєстрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центри надання адміністративних послуг: створення та організація діяльності: Практичний посібник, Видання 2-ге, доповнене і доопрацьоване / [Бригілевич І.І., Ванько С.І., Загайний В.А., Коліушко І.Б. та ін.] / За заг.ред. Тимошука В.П. – К.: СПД Москаленко О.М., 2011. – 432 с
2. Сороковська С. В. Проблематика надання послуг органами місцевого самоврядування / С. В. Сороковська // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. - 2013. - Вип. 1. - С. 385-397. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2013_1_51
3. Кісь С.Я. Про доцільність виконання масштабної діагностики і оцінки стану персоналу організаційних утворень нафтогазового комплексу України// С.Я. Кісь, Д.В. Тимошенко, В.П. Петренко// Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу-2009.-№1(19) - С. 43-47.
4. Петриків, А. В. Залучення громадськості до здійснення моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування в питаннях надання адміністративних послуг [Текст] / Анна Володимирівна Петриків // Наука молода : зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. - 2016. - № 24. - С. 13-19.
5. Грабар Н. С. Шляхи підвищення якості надання адміністративних послуг в Україні / Н. С. Грабар // Актуальні проблеми державного управління. - 2015. - № 1. - С. 33-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_6

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SOCIAL SCIENCE

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijtss

5(17), August 2019

SCIENTIFIC EDITION

Indexed by:

Passed for printing 26.08.2019. Appearance 31.08.2019.

Typeface Times New Roman.

Circulation 500 copies.

RS Global Sp. z O.O., Warsaw, Poland, 2019

Numer KRS: 0000672864

REGON: 367026200

NIP: 5213776394

<https://rsglobal.pl/>